



När radion kom till stan

Eterhistoriska reflexioner
från Linköping och länet

* OTTO CANTZLER

Otto Cantzler

NÄR RADION KOM TILL STAN

Historiska reflexioner
från Linköping och lärt

TENDER FÖRLAG

Bilden

på pärmens framsida har utlånats av Yngve Larsson, Kvinnebyvägen 47 i Linköping. Den visar "Moster Sofi", lyssnande på radio i början av 20-talet, troligen 1924.

Boken är tryckt med bidrag ur
Westman-Wernerska fonden

© Författaren
Distribution: Tender Förlag
Tryck: AB Östgötatryck, Linköping 1982

Innehållsförteckning

| | |
|---|----|
| Den trådlösa telefonen | 7 |
| Broadcasting blir radio | 11 |
| Första radiosändningen i Linköping | 19 |
| Linköping får radioklubb | 29 |
| Återkopplingsterrorn ett problem | 35 |
| Relästationen aktuell i Linköping | 39 |
| Linköping får egen radiostation | 43 |
| Invigning och sociala ambitioner | 47 |
| Lokal- och riksnytt i radio | 53 |
| Linköpings radiostation tystnar | 59 |
| Sändningsjournal berättar om programmen | 63 |
| Gustaf Bergers sändare startar 1924 | 67 |
| Radiopianist i Linköping berättar | 71 |
| Folkungabrunnens avtäckning radiofiasko | 73 |
| Östgötsk radioamatörs besvär | 77 |
| Radiohistoria med poänger i Norrköping | 81 |
| Eterhistoriska reflexioner av intresse | 85 |
| Bilder till Linköpings radiokronika | 87 |

Den trådlösa telefonen

Vill man pricka in födelseåret för radion i Linköping och Östergötland är det lätt att genast ange detta till 1922. Det är alltså sextio år sedan vi fick de första kännningarna eller erfarenheterna av detta nya fenomen. Det betyder att personer som 1982 är omkring de sjuttio åren mycket väl minns radions barndom. Dagens sextioåringar har naturligtvis inget minne av nymodighetens uppdykande i Linköping, men det kan tänkas att deras första späda skrik mer eller mindre drucknade i det oljud som hemmets ofullständiga radiomottagare åstadkom genom återkoppling eller andra störningar. Barnafödsl i hemmen var ju mycket vanlig på den tiden.

Nyheter om den trådlösa telefonen, som radion kallades till en början, kunde Linköpingsborna emellertid läsa i sina dagstidningar redan 1920. När de första rundradiosändningarna genomfördes i Pittsburg, Pennsylvania, USA, detta år, nådde meddelandet om händelsen Sverige ganska snart men i Linköpingstidningarna återfanns notisen på en mycket undangömd plats. Vid den här tiden kom så många "tokigheter" från Amerika att man hade svårt att ta något på fullt allvar. Senare, när begreppet trådlös telefon sammankopplades med Marconi, var det en annan sak. Marconi hade ju fått Nobelpriset i fysik 1909 och han var att lita på. Från den tidpunkten började tidningarna i Linköping att sätta något större rubriker på radio-nyheterna utifrån världen.

Linköping har varit och är som alla vet en lärdomsstad av rang. Stadens och länets ungdomar lämnade skolorna med goda språkkunskaper, åtminstone en del av dem. Tyskan var omkring 1920 huvudspråk bortsett från svenskan. Det var därför naturligt att artiklar om radio i tyska tekniska tidskrifter ledde till ett livligt experimenterande. Dessa tidskrifter innehöll inte endast beskrivningar av hur man byggde radioapparater utan också anvisningar om var man kunde köpa de grejor som behövdes för att uppfånga och lyssna till det som kunde tänkas finnas i rymden — begreppet etervågor hade ännu inte införts.

Även om man anger 1922 som radions födelseår i Linköping finns det anledning att tala om hela 1920-talet som det årtionde då radion kom, hördes och segrade. Men det fenomen som under dessa år snabbt och definitivt erövrade folks intresse var känt långt innan, även om det varken kallades broadcasting eller radio.

Tidningen Hvar 8 Dag införde den 23 september 1906 en artikel med rubriken Första försöket. I denna berättas om en fransk forskare vid namn Maiche som experimenterade med trådlös överföring av tal. Maiche hade börjat sina försök redan år 1900 och till en början använde han sig av jorden som ledare. Han lyckades att på detta sätt överföra tal på en sträcka av tre kilometer. Något år senare — troligen 1901 — kunde han överföra tal genom vattnet mellan Toulon och Ajaccio, en sträcka på 300 kilometer. Denne franske radio-pionjär, som borde ha fått sitt namn inskrivit i radio-historien vid sidan av Marconi och andra, var bosatt utanför Paris. Det var också där han 1906 gjorde sina lyckade försök att överföra tal trådlöst genom luften. Till en början var avståndet begränsat till 30—40 meter men det dröjde inte länge förrän sändningarna kunde göras på längre sträckor.

Artikelförfattaren i Hvar 8 Dag var djärv nog att sia om Maiches uppfinning:

”Har man Graham Bells trådtelefon i minnet och betänker hur denna apparat, som från början betraktades som en ’lärd’ leksak och ett kuriosum, snart nog var en i det praktiska livet outhärlig hjälp, så vågar man ställa stora förhoppningar till Maiches apparat”.

Tidningen Hvar 8 Dag var tydligen i många avseenden före sin tid. Detta gällde också det fenomen som i dag kallas radio. Nästa gång den vanlige tidningsläsaren konfronterades med radio var i juli 1921, då tidningen Vårt Hem publicerade en bild med texten ”Gå på gatan och telegrafera”. Av bilden framgår tydligt att det är fråga om trådlös telefoni, inte telegrafi. Tidningens redaktion kunde av allt att döma inte skilja på de två begreppen.

Allt för Alla var också en veckotidning, en stor sådan dessutom. I oktober 1921 publicerade den en artikel som översatts från tyskan och i denna talas om trådlös telefoni. Illustrationen till artikeln visar bl.a. en anordning som starkt påminner om den antenn som långt senare användes för radiopejling. Texten har följande lydelse.

”Om nödvändigheten eller behovet av vila skulle driva er ut på bondlandet, bortom post- och telefongränsen, så behöver ni för den sakens skull inte vara utan förbindelse med yttervärlden. En portativ trådlös utrustning, uppfunnen av en tysk elektriker och så behändig att den inte blir till någon besvärlig börda på en långresa, sätter er i stånd att upprätthålla kontakt med ci-



Så såg det ut i många östgötska hem i mitten av 20-talet, ett gammalt par lyssnande i hörlurar kopplade till nymodigheten — radion. Bilden visar Gustaf och Charlotta Gustafsson i sitt hem vid Föreningsgatan i Linköping. Bilden är tagen omkring 1926. Radiomottagaren är troligen ett tvårörs hembygge.

vilisationen och utbyta telefonmeddelanden med er familj och edert kontor.

För att bli lättare att bära är apparaten packad i två paket. Ett av dessa innehåller den hopvikta ramen och stödet för trådarna, den andra, som är en låda med handtag att bära den i, innehåller den trådlösa apparaten för mottagande och avsändande, samt telefonlurarna, vilka hållas i sitt läge över öronen med ett stålband”.

Även i Linköping och ute på landsbygden fanns det människor som ägnade tid och fritid åt experiment med det nya, som man anade skulle komma under 1920-talets första och andra år. Dessa eldsjälar hämtade sin tekniska näring uteslutande ur tyska och i viss mån engelska facktidsskrifter och det räckte långt. Så småningom kom det instruktionslitteratur på svenska och det underlättade givetvis mycket.

Ett förhållande som gör det svårt att placera in radion rätt i vår historiska kalender är att man till en början inte gjorde skillnad mellan trådlös telefoni

och trådlös telegrafi. När Sverige—Amerika Stiftelsen den 6 januari 1920 skrev till regeringen med förslag om att svenska staten skulle bygga en radiostation för trafik med Nordamerikas Förenta Stater, var det telegrafi man menade. Denna skrivelse ledde till att riksdagen gav kommunikationsministern ett reservationsanslag på två miljoner kr. När riksdagen två år senare medgav att anslaget kunde tas i anspråk talade man fortfarande om "radio", trots att det var en station för trådlös telegrafi som pengarna skulle användas till. Radiotelegrafen dominerade bilden och det skulle komma att dröja ytterligare några år innan man definitivt gjorde verbal boskillnad mellan trådlös telegrafi och trådlös telefoni. Det engelska ordet broadcasting kom sedan som beteckning på den trådlösa telefonin men det gällde endast som ett kort mellanspel. I beskrivningar av fenomenet i Linköpingspressen från 1922—23 finner man dessutom beteckningen "rundgnistning". Men sistnämnda år dyker ordet rundradio upp och därmed var begreppsförvirringen i stort sett upplärd.

Marconi — radions uppfinnare.



Broadcasting blir radio

För det stora flertalet Linköpingsbor och Östgötar var tidningarna 1920 den enda informationskällan när det gällde nyheter utifrån, och skulle så förbli ytterligare många år. Det gällde givetvis även det som hände inom staden och länet. Låt oss se vad man kunde läsa i Linköpingstidningarna om radion?

Uppgifterna om den första rundradiosändningen i Pittsburg, USA, 1920 har redan nämnts. Under följande år var det mest om den trådlösa telegrafin man skrev. Men i februari 1922 publicerades ett TT-telegram från Köpenhamn med uppgift om att det nu endast var en tidsfråga innan det i hela Danmark införs trådlös telefoni. Det hade träffats ett avtal mellan danska telegrafverket och ett företag som hette Internasional radiotelegrafi og telefoni Kompagnie. Men till en början skulle det endast gälla sändningar till de danska dagstidningarna.

I mars månad samma år — 1922 — återgav tidningarna ett uttalande av Marconi själv, där han försäkrade att radiosändningar — det gällde nu inte längre radiotelegrafi — mellan London och Skandinavien skulle vara mycket enkla att ordna.

I en artikel i samma tidningar och samma dag berättas om en radioförbindelse mellan England och Holland. Man använde sig av tråd mellan London och kanalstranden men sändningen av tal över vattnet skedde helt trådlöst.

— Avstånden betyder ingenting, hade Marconi triumferande sagt. Samtidigt uttryckte han stor förundran över att det i Skandinavien var förbjudet att upprätta privata radiostationer. I USA fanns det enligt Marconi 50.000 privata mottagare. Här hade alltså översättaren av det utländska materialet alltså blandat samman sändare och mottagare av radio.

Låt oss återge en radio-nyhet i Linköpingstidningarna den 11 april 1922, trots att det den här gången rör sig om trådlös telegrafi. Rubriken var "Otilllåten trafik på statens radio". Underrubriken, "Karlsborgs radio i korrespondens med privat radio i Paris", ger en antydan om vad det rörde sig om.

Om man tolkar artikeln rätt var det fråga om smarta svenska affärsmän som utnyttjat radiotelegrafins möjligheter att förmedla snabba affärer. Man hade vid Karlsborgs radiostation tagit emot och vidarebefordrat meddelanden i tro att de uppfångades av det franska telegrafverket. I själva verket var det privata mottagare i och omkring Paris som tog emot meddelandena, som gällde affärsuppgörelser mellan Sverige och Frankrike. Telegrafverket i Sverige fick emellertid nys om saken och trafiken stoppades. Denna otillåtna trafik gällde alltså trådlös telegrafi och inte trådlös telefoni, dvs vad vi menar med radio.

Den 27 april 1922 innehöll Linköpingstidningarna en annan intressant teknisk nyhet. En fransk tekniker vid namn Edouard Belin hade lyckats sända en bild trådlöst från Bordeaux i Frankrike till Bar Harbor i USA. Bilden var vid mottagandet på en marinradiostation av mycket god kvalitet. Belin hade enligt artikeln själv uppfunnit metoden, som tydligen var en föregångare till telefoto.

Våren 1922 medförde en viss islossning även på radions område. Den 8 maj kunde man läsa om att den engelske generalpostmästaren Kellaway presenterat ett program eller en plan för ett trådlöst telefonsystem för hela Storbritannien. Enligt artikeln skulle mottagningsapparaterna säljas för sex pund. Det 1897 bildade Marconi-bolaget var med på ett hörn och sändningarna skulle omfatta musik, föredrag, nyheter, väderleksrapporter till lantbruket samt sagor för barn. I pressuppgifterna finner man att radiomottagare även skall kunna hyras.

Marconi — hans förnamn var Guglielmo — ställde gärna upp för intervjuer i tidningarna och uttalade sig alltid djärvt. En tid efter nyheten om det storslagna brittiska radioutbyggnadsprogrammet sade sig Marconi vara säker på att de mystiska signaler som ibland uppfattades utifrån rymden, kom från planeten Mars, som han säkert trodde var bebodd. I själva verket fanns det redan vid den här tiden så många signaler i "rymden" att varken Marconi eller någon annan kunde ange varifrån de kom.

Den 21 juli 1922 — dvs just före röt månaden — kunde Linköpingsborna i sina ortstidningar läsa om hur skeppsläkaren dr W. Irving, ombord på det amerikanska fartyget President Harding, ledde en operation via radio. Fartyget befann sig utanför den amerikanska kusten då det anropades från en lotsstation. En bland personalen hade råkat ut för ett komplicerat benbrott. Tecken på kallbrand hade börjat visa sig.

Från lotsstationen sände man ut nödsignaler och fick radiokontakt med President Harding. Dr Irving hörde sig för om symptomen och gav order om att man måste amputera benet. Lotsstationens kock slipade sina knivar och



Den fungerar fortfarande, konstaterar informationschefen på Luxor i Motala, Ola Jonäs, lyssnande på en radiomottagare från 1924, tillverkad av företaget. Apparaten finns på Rundradiomuseet i Motala. Längst till höger i montern i bakgrunden ses en kristallmottagare från 1926. Den tillverkades ända till 1937 och kostade det året endast 10 kronor.

utförde operationen efter anvisningar av läkaren ombord på fartyget. Det hela avlöpte lyckligt. Radion hade därmed visat sig vara nyttig även praktiskt.

Den 5 september — fortfarande 1922 — kunde man läsa om att det tyska folket nu fått sin trådlösa telefon. I artikeln får man emellertid veta att denna den första tyska radion endast betjänade affärsvärlden. Dock har man ännu inte kommit så långt att var och en kan tala trådlöst med vem som helst, står det längre fram i artikeln.

Artikeln innehåller uppgifter om att 140 tyska städer enats om en enda trådlös central, dvs radiosändare. Abonnenter är banker och större affärshus. Man avslöjar också att det bildats ett privat bolag för distribution av radioprogram. Försök pågick vid tidpunkten i tio tyska städer, där man varje afton sände något som kallades för Tysktimmen. I programmet medverkade politiker, konstnärer m.fl.

Sist i denna artikel den 5 september 1922 berättas att man i Tyskland ämnar installera radiomottagare i gruvor, fabriker och andra företag, för att arbetarna skall få njuta av "trådlös" sång och musik ett par timmar om dagen.

Den 12 september 1922 innehöll Linköpingstidningarna en utomordentligt intressant artikel om radio. Tyvärr återgavs den på en mycket undangömd plats. Innehållet visade emellertid vad radion skulle komma att betyda. Det var en svensk dam som berättade om en flygtur hon gjort mellan Genève och Paris. Passagerarna bjöds på något så ovanligt som radiomusik.

"Vi var fjorton personer ombord i planet. När vi på 3.000 meters höjd beundrade alplandskapet och passerade över Jurabergen kom en överraskning. Den trådlösa telefonstationen i Lausanne uppvaktade oss med en konsert och det var bara att sätta på sig hörlurar som fanns vid varje sittplats i planet. Lausanne hade också den tråkiga nyheten att berätta, att vi skulle komma att råka ut över hällregn och tjocka vid Dijon, men för att förta verkan av detta tråkiga budskap spelade man stycken ur Carmen".

Denna berättelse om upplevelserna vid en flygresä 1922 är smått märklig. Gamla flygare uppger att det var mycket sällan som man kunde ta emot njutbara radiosändningar till flygplan vid den här tiden.

Det var vanligtvis tvärtom så, att störningar ledde till att man hade svårt att uppfatta t.o.m viktiga meddelanden till flygplanet.

Personer som väntat på att få veta något om hur det skulle ordnas med radio i Sverige fick ett första besked den 29 november 1922. Då återgav Linköpingspressen ett uttalande av kommandörkapten I. Wibom, chef för det nybildade företaget Svenska Radio Aktiebolaget — SRA. Uttalandet gjordes i samband med att bolaget den dagen inlämnat en ansökan till regeringen om att få bygga rundradiostationer i Sverige. Utöver SRA hade ansökan under-tecknats av Tidningarnas telegrambyrå — TT — och det tyska företaget AEG.

Enligt tidningsuppgifterna planerade de tre företagen att i samarbete bygga den första stationen i Stockholm. Denna beräknades täcka ett område ner till Norrköping i söder, Örebro i väster och Gävle i norr. Linköping skulle alltså inte kunna höra programmen från denna radiostation, något som säkert gjorde radioamatörerna i staden upprörda.

Enligt kommandörkapten Wibom skulle allmänheten kunna hyra radiomottagare för 150 kronor per år och till detta skulle komma en kostnad på 25—30 kronor för monteringsarbetet samt en del mindre belopp för batterier och annat som hörde till driften. Han räknade med att stationen i Stockholm omedelbart skulle få 3.000 lyssnare, dvs mottagareapparater. I uttalandet utlovades också "högtalande telefoner", dvs högtalare, vilket skulle betyda att



Motala blev radiostaden nummer ett i Östergötland — ja, för hela landet. Många av oss minns anropet "Stockholm-Motala". Men det dröjde ända till i april 1926 innan beslutet fattades om byggandet av storsändaren i just Motala. Den 29 november samma år hade man kommit så här långt på bygget. Stationen invigdes den 1 april 1927.

man slapp använda sig av hörlurar.

Kommendörkapten Wibom förklarade också att man inte skulle använda sig av grammofonmusik i radiosändningarna. I det stycket skulle det snart visa sig att han hade komplett fel.

Några dagar senare — den 1 december 1922 — kunde Linköpingstidningarna berätta mer om planerna på radiosändare. En rubrik, "Broadcasting i

statens tjänst”, pekade helt rätt. Det vet vi nu. Beträffande koncessionsplanerna upplystes i artikeln att de tre sökande företagen bildat ett gemensamt bolag. Planerna hade nu utvecklats ytterligare. I utbyte mot koncession för anordnande av radiosändningar utlovades staten möjlighet att ta upp en avgift för varje av bolaget utlämnad mottagareapparat. Denna avgift hade förslagsvis satts till 5 kr. Koncessionen skulle gälla minst tio år.

Radiobolaget lämnade också ett annat löfte som vittnade om förutseende. Radiosändarna skulle få utnyttjas av staten de tider på dygnet då ordinarie sändning inte pågick. Det skulle ge staten möjlighet att skicka ut meddelanden till allmänheten t.ex. om skogsbränder, signalement på efterspanade brottslingar och liknande.

I artikeln om koncessionsansökan till regeringen berättas slutligen att Telegrafverkets undervisningsanstalt hade ett antal radiomottagare på olika platser i Stockholm med omnejd. Kommunikationsministern hade personligen haft en sådan mottagare. Men till avlägsna Linköping och Östergötland hade man tydligen inte skickat någon apparat.

Den 2 december 1922 anordnade Östergötlands tekniska förening ett möte på Frimurarehotellet. Ämnet var Radioteknikens senaste utveckling och talare var ingenjör Arvid Kjörling. Nu skulle — hoppades alla radiointresserade i staden och i länet i övrigt — de många frågetecknen kring radion rätas ut. I Correspondenten två dagar senare skrev redaktör A.E. Norén — signaturen Aristides, både vördnadsfullt och raljant om Tekniska föreningens informationsträff.

Föredragshållaren hade inledningsvis erinrat om östgöten Jöns Jakob Berzelius, som ”sökt avläsa det kemiska frändskapsbegäret ur atomernas elektriska laddningar” och därmed hade han knutit radiotekniken till länet och till Linköping, där som bekant Berzelius gick i skola. I föredraget citerades också andra vetenskapsmän, bl.a. Maxwell som konstaterat att ”de optiska företeelserna är att betrakta som elektromagnetiska fenomen”.

Fortsättningen av artikeln är lika invecklad. ”Det har lyckats vetenskapen att komma till en allt klarare uppfattning av de fysiska fenomenen. Den elektriska världsbilden med elektriska kvanta som byggmaterial har undanträngt de dynamiska och mekaniska föreställningarna och tagit elektriciteten i sin tjänst i en omfattning som blott för några tiotal år sedan skulle ha karaktäriserats som lösa hugskott”. Så uttryckte sig ingenjör Kjörling och han hade också en radioapparat med sig i lokalen på Frimis. Genom denna fick de närvarande ett prov på hur långt radiotekniken hade hunnit. Föredragshållaren rattade sin apparat och referenten skrev.

”Allt eftersom apparaten inpassades efter stationernas respektive våg-

längder kom man successivt i förbindelse med Vaxholm (?), Karlsborg, Stavanger samt med Tysklands, Frankrikes och Englands jättestationer. Genom en grammofonliknande anordning kunde auditoriet från sina platser klart och tydligt höra när man kom i förbindelse med respektive stationer, vilkas utsända elektriska vågor i mottagningsapparaten omsattes i ljud, vilka troget avspeglade variationerna i vågorna och sålunda av de sakkunniga kunde tolkas på sin innebörd.

Vad som sades från de utländska stationerna kunde många inte tyda men någon bland deltagarna trodde att det kunde vara ett (politiskt) gräl mellan Cuno, Poincaré och Curzon (tre franska statsmän).”

Correspondentens utsände spekulerade i sin artikel om överföring av bilder på radiovåg och i konsekvens av detta även lukter. ”Åkersbergaborna i Linköping skulle med en sådan anordning lätt komma ifrån lukten från renhållningsverkets kökkenmöddingar genom att bli abonnenter hos någon fransk eau-de-cologne-central”.

Bland deltagarna fanns många av dåtidens ”kändisar” i Linköping, som referenten också mycket riktigt noterade. Telegrafkommissarie Middendorff, tydligen en hög frimurare i staden, såg mycket hemlighetsfull ut. ”Möjligen ruvade han på någon passande våglängd mellan en viss moderlog och ett lysande sällskap här i staden”. Allt enligt referatet från sammankomsten med Östergötlands tekniska förening i Linköping den 2 december 1922.

December månad 1922 blev således mycket händelserik för de personer som i Linköpingspressen försökte skaffa sig information om den trådlösa telefonen, eller radion, som man nu i allt större utsträckning föredrog att kalla detta nya och spännande. Nyheterna kom huvudsakligen från TT i Stockholm. Den 9 december kunde man t.ex. läsa om det första radio-bråket. Ett företag i Stockholm vid namn Nya Elektriska Industri AB hade till regeringen framfört protester mot att AEG, som ingick i det företag som sökte statlig koncession, skulle få ensamrätt när det gällde uthyrande av mottagare. Det nya bolaget tillverkade också radiomottagare och ville naturligtvis vara med på marknaden. I protestskrivelsen betonas att allmänheten borde ha rätt att själv anskaffa av staten godkända mottagningsapparater för att med dessa avlyssna sändningarna.

Några dagar efter denna artikel — den 12 december 1922 — innehåller Linköpingstidningarna en uppgift om en apparat som kallas Parlograf. Den liknas närmast vid en fonograf men fungerade helt utan rullar eller skivor. Tekniskt historiskt bevandrade läsare kan säkert avgöra om detta möjligen kunde vara fråga om den första bandspelaren.

För invånarna i Stockholm hände något mycket påtagligt på radions område i mitten av december 1922. Man upplevde den första radiosändningen. Stockholms-Tidningen svarade för bedriften och händelsen avsatte en närmast lakonisk rubrik i Correspondenten i Linköping. "Den trådlösa telefonen i vårt land". Artikelns innehåll är närmast raljant. Man har "roat sig" med att för den stockholmska allmänheten i praktiken presentera den trådlösa telefonen genom anordnandet av "trådlösa konserter". Några 100 personer hade passat på tillfället att göra bekantskap med Marconis uppfinning, heter det i artikeln och hur resultatet blev framgår av följande citat ur artikeln om Stockholms-Tidningens radioförsök.

"Radiotelefonen fungerade alldeles förträffligt och åhörarna kunde fastslå dess överlägsenhet över trådtelefonen med avseende på ljudets återgivande. Några störningar i luften förekommo ej heller, utom vid ett tillfälle då en ångare på Stockholms ström plötsligt började 'ropa' intensivt samtidigt som en fjärran radiostation hördes utsända något meddelande". Experimentet var förlagt till Gustav Adolfs torg.

Att Stockholms-Tidningens försök med radio i huvudstaden blev en framgång är tydligt. Under de veckor som följde på händelsen förekom även i Linköpingspressen uppgifter som bekräftar detta. Sändningen från Stockholm hade uppfattats t.ex. i Härnösand. Man påpekar också att svenska radioamatörer kunnat uppfatta sändningar från Eiffeltornet i Paris samt från en station i Birmingham i England.

Ungefär så här mycket visste Linköpings och Östergötlands invånare om radio när året 1922 närmade sig slutet. Men ytterligare en radionyhet kunde Linköpingstidningarna presentera innan nyårsklockorna ringde.

Noréns korrespondensinstitut i Malmö hade tydligen fattat vad som kunde komma att ligga i radions framtid. Institutet ansökte nämligen i slutet av december 1922 hos regeringen om tillstånd att få anlägga fyra radiostationer i Sverige. Dessa skulle placeras i Stockholm, Göteborg och Malmö samt i Norrland. Eleverna i korrespondensundervisningen skulle i kurspaketet få en radiomottagare och därmed skulle undervisningen flyttas in i hemmen.

Idén till denna radio-skola var lika enkel som genialisk. Det gällde varken mer eller mindre den radio- och TV-undervisning som vi har idag och på samma gång en föregångare till vår tids distansundervisning, om projektet hade genomförts. Men regeringen ville inte engagera sig i saken och det blev inga Norén-ska radiostationer.

Första radiosändningen i Linköping

Den 18 april 1923 förekom den första riktiga radiosändningen i Linköping. Det var tidningen Östgöten som stod bakom arrangemanget. Händelsen väckte inte endast berättigat uppseende utan också nya förhoppningar hos de många som redan länge sysslat med byggandet av egna radioapparater för att lyssna till vad som kunde tänkas finnas någonstans i "rymden". Men innan vi berättar mera om den linköpingska premiärsändningen kan det vara intressant att veta vad som dessförinnan under året stått att läsa i Linköpingspressen om radio.

Januari månad 1923 höll i stort sett vad december 1922 lovat för radions utveckling. Den trådlösa telefonen fortsatte att vara rubrikmaterial i östgötatidningarna. Redan första tidningsdagen på det nya året uttalade sig generaldirektör Herman Rydin i Telegrafstyrelsen och han berättade att det på hans tjänstebord låg en hel packe ansökningar från företag som ville ha koncession för startande och drivande av radioverksamhet. Sin vision av framtidens svenska radio sammanfattade han på följande sätt:

"Det synes inte föreligga något hinder för, att även om staten äger avsändningsstationerna, enskilda företag skulle kunna använda dem för sin broadcasting. Dessa företag skulle då få tillhandahålla allt nyhetsmaterial, musik och annat, men utsändandet måste verkställas av telegrafverkets personal. När det gäller mottagningsstationerna — mottagarna — blir dessa fria för vem som helst".

I sitt uttalande, publicerat i Linköpingstidningarna den 2 januari 1923 fastslår generaldirektör Rydin att radion inte kommer att bli någon konkurrent till pressen.

I samma tidningar och samma dag berättas om intressanta och mycket lyckade radioexperiment som förekommit under de just förflutna jul- och nyårshelgerna. I ett telegram från TT meddelas att rundradion tagit språnget

över Atlanten. Innebörden av telegrammet var att man i London lyckats avlyssna amerikanska sändare.

Efter de triumferande radio-nyheterna under de första januaridagarna 1923 återgick Linköpingstidningarna till en mera sansad rapportering av vad som hände på radions område. Ett i Pittsburg i USA daterat telegram berättar om den första radio-vigseln. Den avlyssnades av en halv miljon människor.

Åhlén & Holm, postorderföretaget som startade i Insjön i Dalarna 1899 och som flyttade till Stockholm 1915, hade med framgång visat framfötterna på olika områden. Nu ville man också pröva den nymodighet som kallades för radio. Företaget ansökte hos regeringen om koncession för anläggandet av radiostationer på nio olika områden. Det är troligt att den driftige J.P. Åhlén tänkte sig kunna göra reklam för sina varor via radio. Men ansökningshandlingarna från Åhlén & Holm blev liggande på generaldirektör Rydins bord och glömdes snart bort.

Utän att veta något om sin egen radioframtid fortsätter Linköpingsborna och folket på östgötaslätten att i sina liv- och husorgan läsa notiser om det fantastiska som håller på att utvecklas — radion.

Från Stockholm rapporteras att polisen gripit två ynglingar för otillåtet innehav av radiomottagare. Man hade uppmärksammat några mystiska trådar i luften och när de följde dem mot marken fann de ynglingarnas hemmagjorda radioapparater, som byggts efter anvisningar i en veckotidning.

Den 17 januari — fortfarande 1923 — hade en radioamatör på Ellis Island i USA hört sändning från Sverige, något som förefaller helt otroligt. Den 17 mars kunde man i Linköpingstidningarna läsa en intressant annons. Det handlar inte om radioapparater utan om en instruktionsbok för byggande av sådana. Nordiska förlaget i Göteborg utannonserade Nya radioboken för amatörer. Priset var 1:85 och man rekvirerade den genom att skicka in en kupong. Att intresset för radio var stort framgår av försäljningsresultatet. Innan månadens slut hade förlaget sålt 15.000 radioböcker. Nya upplagor trycktes och slutsåldes. Det berättas också i Linköpingstidningarna att det utkommit två radiotidningar i Stockholm. Den ena hade 20.000 och den andra 18.000 i upplaga.

Den 27 mars varnade dåvarande statsrådet Anders Örne allmänheten att köpa radioapparater utan att tänka sig för ordentligt. Varningen underströks i Linköpingstidningarna, som menade att de apparater som började importeras i stora mängder till Sverige, kunde tänkas inte skulle bli godkända för svenska förhållanden.

Om radiofeberns grasserande i Linköping vid den här tiden berättade re-

Tidningen Östgöten

anordnar, sedan k. m:t därtill lämnat sitt medgivande,

Radiodemonstrationer

å Linköpings Teater

Onsdagen d. 18 och Torsdagen d. 19 April

Varje aften givas **två** demonstrationer, nämligen:

kl. 8,15 e. m. samt kl. 10 e. m.

Demonstrationerna avse att med de modernaste apparater ge en så vitt möjligt fullständig bild av den högtalande trådlösa telefonens teknik och möjligheter.

En särskild avsändningsstation anordnas å **Frimurarehotellet**, där en kraftig lokalavsändare uppsättes i konsertsalongen. Härifrån avsändes ut i rymden musik av M:lle Konkas kapell, sång av Operasångerskan Anna Edström och Operasångaren Olle Strandberg samt nyhetsmeddelanden, vilket sedan uppfångas av mottagaren å teatern, så att publiken där kan avlyssna programmet. Därefter göres försök att nå förbindelse med broadcastingsstationerna i London och Newcastle. Ett kort orienterande föredrag föregår demonstrationerna.

Entré: parkett 4 första bänkarna 2: 50, övriga parkettplatser 2 kr.; första raden 2: —, 1: 50 resp. 1 krona; andra raden 1 kr. resp. 50 ire.

Eventuellt överskott går till välgörande ändamål.

Biljetter säljas i förköp utan tillägg i teaterns biljettkontor på Tisdagen den 17 kl. 2—4 e. m. samt demonstrationsdagarna 9—11 f. m. och från kl. 4 e. m. till demonstrationernas början.

Det var med säkerhet en djärv satsning som tidningen Östgöten gjorde när man ställde sig bakom en offentlig "radiodemonstration" i Linköping. Som framgår av annonsen, som återges här ovan, gällde det att med de "modernaste apparater ge en så vitt möjlig fullständig bild av den högtalande telefonens teknik och möjligheter". Tekniken var naturligtvis inte den bästa och omödena om experimentet blev mest negativa. Det positiva var att man kunde peka på de svårigheter som fortfarande fanns för radioamatörerna och dessutom hade arrangemanget en social sida — eventuellt överskott gick till välgörande ändamål.

daktör Erik Johansson i en 1945 sammanställd historik om Linköpings radioklubbs verksamhet.

”Det var något alldeles särskilt märkligt och säreget som började hända med Linköpingsborna. Först var det de tekniskt intresserade, som greps av det nya mystiska, som så att säga låg i luften. Men snart nog fångade det allt fler i sin trollkrets. Radion hade kommit till stan och de som riktigt blev gripna av dess underbara, fängslande tjusning var ohjälpligt fast i förtrollningen och glömde både tid och rum. För att nu inte säga behovet av sömn, ty det var ju under de sena nattimmarna som man i regel fick den bästa utlandsmottagningen, i synnerhet som man sällan kunde få in försökssändningarna från Stockholm. Och det var i nattens stillhet som man kopplade och kopplade om sina hemgjorda, efter nutida begrepp ganska primitiva apparater, vilka dock nästan alltid medförde djupare ingrepp i plånboken än man hade råd till.”

Linköpings första radiosändning gick från Frimurarehotellet, där artister framträdde vid mikrofonen, till . . .





. . . Linköpings teater, där mottagaren fanns och där många fick uppleva sitt första radiolyssnande.

Som redan nämnts fick Linköping sin första radiosändning den 18 april 1923. Tidningen Östgöten annonserade med en viss triumf händelsen redan den 14 april på ett förstasidesutrymme om tre spalter. Den 18 april var en onsdag och man gav föreställningar klockan 8.15 och klockan 10 på eftermiddagen. Följande dag — den 19 april gavs ytterligare två föreställningar samma tider.

Östgötens radiosändning skedde från Frimurarehotellet. En kraftig sändare placerades i konsertsalen och man drog en tråd till en antenn som satts upp på taket. En liknande antenn för mottagning av sändningen hade satts upp mellan Teatern och Brandstodsbolagets hus vid Vasavägen. Från denna antenn drog man en ledning till mottagare som fanns på Teaterns scen. Märkvärdigare än så var det inte.

I "studion" i Frimis fanns operasångarna Anna Edström och Olle Strandberg samt Mademoiselle Konkas musikkapell. I övrigt fanns i lokalen källarmästaren och en del av hotellets personal samt tekniker för sändaren och en man som skulle läsa nyheter. Källarmästarens främsta uppgift var att via radioväg hälsa de i teatern församlade välkomna till hotellet för en måltid efter evenemanget.

På Teatern var mycket folk samlat, speciellt vid de två första föreställningarna. På scenen stod ett bord och på detta några lådliknande föremål — mot-tagningsapparaten. Entréavgiften till teatern var 2:50 för parkett och de fyra första bänkraderna, övriga parkettplatser 2 kr, första raden 2, 1:50 respektive 1 kr. Eventuellt överskott gick till välgörande ändamål.

Tidningarna i Linköping innehöll dagarna före det sensationella radio-äventyret utförliga beskrivningar av de tekniska hjälpmedel som stod till arrangörernas förfogande. Radion var också det allmänna samtalsämnet ute på stan och i hemmen och spänningen steg gradvis allt eftersom tiden gick och sändningstiden närmade sig.

Den sändare som användes var en apparat som i vanliga fall hörde hemma i flygplan. Räckvidden var för radiosändning 50 kilometer och för trådlös telegrafi 500 kilometer. Enligt en beskrivning skulle den sända med en våglängd på 250 meter. Från sändaren i Konsertsalen skulle ljudet ledas till takantennen, från vars spets ljudvågorna skulle "dallra" ut i rymden, för att citera en tidningsartikel. Den 17 april gjordes en försökssändning. Om resultatet av denna berättade en då känd Linköpingsbo följande:

"Det sitter nog en häst inuti och drar, sa en tvivlande åskådare när det första lokomotivet demonstrerades. Den som bevistade denna radiodemonstration undrade nog om han utsatts för drift och misstänkte kanske att det fanns en grammofon gömd någonstans i apparaten".

Ett sensationellt tekniskt meddelande publicerades också inför den första radiosändningen i Linköping, nämligen att radiovågorna går med ljusets hastighet — 300.000 meter i sekunden — och att det som avsändes från England praktiskt taget samtidigt kunde avlyssnas i Linköping.

Det är svårt att säga var spänningen inför evenemanget var störst, på Teatern där man skulle lyssna eller i Konsertsalen på Frimis varifrån denna första radiosändning skulle ske. Till Teatern kom de första minst 45 minuter innan föreställningen skulle börja; det gällde att få bra platser, menade man. Alla grupper i staden var representerade och man såg även folk från gods och gårdar på slätten och i skogsbygden i bänkraderna. Många redan radiofrälsta var med, både de som redan hade byggt sina apparater och de som höll på att bygga. I första hand var det radiointresset som drev dem att gå till Teatern, men många som hade svårigheter med radion hemma, kom för att förhoppningsvis få glädjas åt att även andra skulle kunna misslyckas. Stämningen i salongen minuterna före föreställningen var närmast att likna vid domedag. Det blev dödyst, en och annan halvkvävd hostning hördes, det hyssjades och på parkett frasade det förnämt av sidan.

När ridån gick upp gick ett sus som av besvikelse genom lokalen. Man bör-

jade viska i bänkarna. Kanske hade man väntat sig att få se något annat än de enkla lådor med lampor och trådar som stod på scenen. Ingenjören Seger — mannen vid apparaten hette så — berättade om förutsättningarna för experimentet. Särskilt "segerviss" var han tydligen inte, ty han talade hela tiden om försök. Man skulle förhoppningsvis från den högtalare à la grammofoontratt som stod invid apparaten få höra sång från Frimurarehotellets konsertsal. Dessutom skulle man kanske få lyssna på musik och tal från något nöjesetablissemang i London. Om det lyckades bra skulle även publiken kunna få höra sång och musik från andra radiostationer, t ex i Frankrike och Tyskland.

Mest spännande var det naturligtvis vid första föreställningen den 18 april. De följande tre föreställningarna skulle endast bli upprepningar. Hur det gick? Ja, det är bara att läsa vad Linköpingstidningarna skrev dagen efter.

Huvudrubriken i Östgöten var bred och svart. "Den högtalande telefonen i går. Underhållning på Teatern, levererad från Frimis och London." Med några punkter mindre stil var underrubriken satt: "Den högtalande trådlösa telefonens teknik och möjligheter fick sin demonstration å Linköpings Teater i går." Reportern var ingalunda fylld av beundran när han skildrade sin upplevelse på teatern.

"Mannen vid apparaten lyssnade i sin mikrofon(?)

— Nu hör jag Anna Edström sätta igång. Hon hostar för att klara strupen.

Publiken lyssnar med spända trumhinnor. Radion satte igång. Först kom i vederbörlig ordning ackompanjemangets introduktion.

— Så klämde sångerskan i!

Det var tydligtvis charmerande sång men tyvärr repeterade inte apparaten utan störningar. Instrumentalmusiken påverkades minst av bi-ljuden. Där emot drucknade sångpartierna delvis i rosslingar och skarpt skärande läten. Man kom osökt att tänka på grammofonunderhållning med gamla, nötta skivor och nötta stift. De mest smäktande operamelodier villade bort sig i klagande katzenjammer. Ibland föreföll det nästan som om röster från Dantes Inferno smög sig in i våglängderna.

Det gick inte mycket bättre när Olle Strandberg lät sin eljest väljudande stämman matades in i det trådlösa. Cloun på denna, den lokala avdelningen i programmet, kom när Frimurarehotellets källarmästare i ett tydligt uttalande välkommen till nämnda etablissemang, dokumenterade radions förmåga att tala högt och klart. Apropå, när kommer den tid, att man på den trådlösa kan få presenterat ett smörgåsbord med därtill hörande agremanger — utan störningar?"

För Linköpings radioamatörer var sannolikt andra delen av programmet,

en aftonunderhållning från London, mest intressant. Om denna skriver samma reporter.

”Orden voro otydliga och kunde endast uppfattas fragmentariskt. Av ljuden tycktes det tjocka engelska l-et lättast flyta fram på de elektriska vågor-na. Man kunde klart uppfatta uttryck sådana som ’helloa’ och ’cheer upp’, etc. Förevisaren hette ingenjör Seger. Han sade att han endast kunnat ge en aning om radioteknikens möjligheter. Och det var säkert riktigt.”

Östgötens radioexperiment blev säkert en skjuts framåt för radiointresset i Linköping. Samma dag som den tredje och fjärde föreställningen gavs på Teatern innehöll tidningarna den första annonsen om radio. Under ”Till salu” annonserade Graham Brothers AB i Stockholm om radioapparater och material för amatörer. I samma dags tidningar infördes en notis om att verk-mästare Stroll i Malmslätt blivit utsedd till ombud för Svenska radioklubben och att denna klubb värvat en del medlemmar i Linköping med omnejd.

Den 21 april 1923 införde Östgöten en särskild spalt med ”Radionytt”. Den blev inte långvarig. Den får ses som ett uttryck för tidningens stolthet över att ha anordnat de första radiosändningarna i staden.

Den svenska pressen började vid den här tiden hämta sitt utlandsmaterial från etern och markerade detta med att i telegramhuvudet sätta ”TT-radio”. Det var i huvudsak under månaderna mars—maj som detta förekom.

Vi leverera alla slags

Radio-

apparater och material för amatörer.

Detaljförsäljning i vår Utställning Drottninggatan 77

GRAHAM BROTHERS A/B
STOCKHOLM

Så såg den ut — den första radio-annonsen i en Linköpingstidning.

Östgötens radiodemonstration gav också eko i Linköpings revyvärld. I Derby-Cabarén Sportflugan 1924 finner man följande kuplett skriven för melodin "Topsy".

Radio

*Ja, nu så är det radio som slagit har rekord,
för snart en apparat finns det uti varje gård.
Och hälsar man på bekanta, som äger dylik don,
så hör man dessa ord när man är på förstubron:*

*REFRÄNG: Var lugn och tyst
för nu hör jag ett knyst,
nu det dallrar,
i örat skallrar,
och toner har jag på känn,
i apparaten
jag hör nu praten,
som fastnat i min antenn.*

*Här uppå vår Teater var det demonstration,
på scenen var placerad mottagningens station,
där sången ifrån "Frimis" ju hördes ganska bra,
men bäst av allt så hördes det när Seger till oss sa:*

REFRÄNG: Var lugn och tyst . . .

*Man negerjazz från London ju hörde ganska väl
och ifrån Tyskland hörde man ett politiskt gräl.
Man även ifrån England fick höra föredrag
och sedan så högg Seger till med djupa andetag:*

REFRÄNG: Var lugn och tyst . . .

*Man blott berömde radio, tänk vilken elegans
att spela uppå grammofon när inga skivor fanns.
Det susa och det fräste samt störningar därtill
och när som vi gick ut så sjöng alla denna drill:*

REFRÄNG: Var lugn och tyst . . .

*Ja, snart så får man höra tack vare radion
hur matcherna har avlöpt där upp på Stadion,
minuten efter slutet man hör dess resultat
då kan man stolt sig känna och sen säga helt kavat:*

Refräng: Var lugn och tyst . . .

*Sven och Nils Bloom, den senare med artistnamnet Harriland, var
ett mycket populärt underhållningspar i Linköping och medver-
kade ofta i radio.*



Linköping får radioklubb

Tidningarna fortsatte med sin rapportering om radions utveckling och landvinningar. Den 12 maj 1923 meddelades att generalstabschefen skrivit till regeringen och påpekat det angelägna i att rundradioverksamheten i Sverige ordnades enligt det förslag som lagts fram av Telegrafstyrelsen. Från försvarets sida ville man också ha ekonomiska lättnader för den militära användningen av radiosändarna.

Trådlös telefon — dvs radio — installeras på tågen mellan Berlin och Hamburg (4 juni 1923).

Den första radioutredningen tillsatt. Regeringen manar till försiktighet när det gällde "lösgivandet" av rätten att utsända reklam i rundradio och beordrar Telegrafstyrelsen att göra en utredning av konsekvenserna. (3 juli 1923)

Ännu en utredning i rundradiofrågan aviseras. Kommunikationsminister Sven Lübeck vill ha klarlagt hur man skall behandla de många framställningarna om rätt att utöva rundradioverksamhet. (4 juli 1923).

I Tyskland skall den trådlösa radiotelefonen (nytt uttryck) släppas fri från 1 september. Postväsendet får meddela tillstånd och sälja licenser. Ett privat bolag har fått tillstånd att dagligen anordna en trådlös konsert för invånarna i Berlin. (23 juli 1923)

"RADIO. Representant för Östergötlands län för världens största firma i radioapparater sökes. Intresserad firma eller person torde sätta sig i förbindelse med 'Ingenjörfirmas', tidningens annonskontor f.v.b." (Annons 6 augusti 1923)

Vad som hände på s k. "högre ort" när det gällde radio rapporterades flitigt i Linköpingstidningarna. Bl. a. kunde man läsa om olika förslag till ordnande av rundradioverksamheten i Sverige. Det bildades t. ex. ett bolag kallat Svensk rundradio AB, vari ingick företag sådana som Svenska AEG,

L M Ericsson, Nordiska Kompaniet, ASEA, AB Radiokompaniet i Malmö samt Åhlén & Holm. Det nya bolaget sökte koncession och erbjöd staten följande villkor:

”Ett av oss, eventuellt tillsammans med ytterligare personer bildat aktiebolag benämnt Svenska rundradio AB, erhåller under tiden 1924—1934 ensamrätt för att för hela landet handhava rundradioverksamhet.

I samråd med bolaget fastställer Kungl Maj:t den bolaget tillkommande årliga avgift, som skall uttagas vid lämnande av licens för användning av mottagningsapparat, även som ordnandet och utlämnandet av licenserna och deras redovisande till bolaget med avdrag av vad som bör tillkomma vederbörande myndighet för deras besvär därmed, vilken ersättning vi tillåta oss föreslå böra vara 5 procent av inkommande avgifter.

Licens för användning av mottagare för sällskaps- eller allmänhetens underhållning utlämnas först sedan sökanden med bolaget överenskommit om avgiftens storlek.

Staten bygger successivt sändningsstationer, varvid tages all hänsyn som är möjlig till bolagets önskemål.

Stationerna ställas under en tid av sammanlagt minst 5 timmar dagligen till bolagets förfogande på lämpliga tider enligt överenskommelse. Härför erlägges av bolaget en årlig avgift, motsvarande 6 procent av stationens anläggningskostnader, dock högst 5.000 kr för station av sådan typ som angivits i Telegrafstyrelsens yttrande och 10.000 kr för en Stockholmsstation, som erhåller den av bolaget önskade större energin.

Bestämmelser utfärdas, varigenom användningen av mottagareapparater göres fullt fri mot lämnande av vissa upplysningar (?) och erläggande av bestämd årlig licensavgift. Erhållen licens skall berättiga innehavaren att använda mottagningsapparat av vilken konstruktion och vilket fabrikat som helst, dock med en maximilängd å luftantenn uppsatt i städer, köpingar och municipalsamhällen, av sammanlagt högst 30 meter”.

Det var den 7 augusti 1923 som man i Linköpingstidningarna kunde läsa dessa antydningar till riktlinjer för rundradioverksamheten i Sverige, som de dragits upp av privata intressen.

Flödet av nyheter om radio fortsätter i Linköpingstidningarna. Här några exempel:

Stockholmskriminalen har beslagtagit en trådlös mottagningsapparat i en lägenhet med adressen Västerlånggatan 68 i Stockholm. (22 augusti 1923)

Den moderna spåkvinnan förkunnar numera sina klienters öden via trådlös telefon. (23 september 1923)

I England jagar man tjuvlyssnare av radioprogram — det finns i London

Eiffeltornet i Paris, byggt till världsutställningen där 1899, fick redan tidigt betydelse som station för radio. I Östergötland, liksom i landet i övrigt, lyssnade radioamatörerna på sändningarna från Tour Eiffel och speciellt betydelsefull var tidssignalen därifrån.



200.000 sådana brottslingar. (8 oktober 1923)

Radiolyssnare emellan:

— Då jag kom hem i går kväll fick jag Paris.

— Jaså, då jag kom hem fick jag ett helsike! (26 oktober 1923)

Insändare i Correspondenten. "Vid genomläsandet av ÖC:s meddelande, att även Finspång hugnats med radio, känner jag mig såsom lokalpatriotisk Finspångsbo och gammal Corre-läsare djupt kränkt, då faktum är, att vi, långt innan Linköping hugnades med sin bedrövliga radiokonsert, från våra högtalare jazzade till såväl Londons, Newcastles och Birminghams, som till tyska och italienska broadcastings, och i snart två års tid varje afton ställt våra klockor efter Eiffeltornets beryktade stjärnur. Den anonyme." (31 oktober 1923)

Den första allmänna radiomässan hölls i Malmö den 15 november 1923. Precis klockan 11.30 kom ett trådlöst samtal från Stockholm — det var den längsta distansen dittills för svensk radiosändning. (16 november 1923)

Det var tunnsått med lokala tidningsnyheter på radioområdet i Linköping, men den 20 november 1923 kunde följande läsas under rubriken "Broadcasting."

ka sändes också högmässan under annandagen. Samma dag sändes för övrigt Operans föreställning av Carmen.

Under mellandagarna kunde man i Linköpingstidningarna läsa om att Telegraverkets radiobyrå nu hade fått in mer än 4.000 licensansökningar. Marconi lät meddela att han personligen skulle installera radio i Vatikanen och ett telegram från USA berättar att 30-åriga Cora White gått till domstol för att få skilsmässa från sin make. Skälet var att han satt uppe och skruvade på sin radioapparat hela nätterna.

Med denna tragikomiska historia från det fjärran Amerika är det lämpligt att dra ner rullgardinen för det för Linköpingsbornas vidkommande mycket händelserika radioåret 1923.

Återkopplingsterrorn ett problem

Hur det kunde vara i ett Linköpingshem med radio i början av 1924 berättade signaturen Fregis i Östgöta Correspondenten — redaktör Fredrik Sterner — den 5 januari. Huvudrubriken var "Vid Linköpingsamatörernas radiolurar", och underrubriken! "Jazz, operor och högstämda tal när Karlsborg tiger".

"Scenen är ett varmt, ombonat och hemtrevligt rum hos en av våra radioamatörer i Linköping. På bordet framför divanen står trelampsmottagaren inkopplad och färdig att ta in broadcastingstationerna. Ägaren gör med kärleksfull hand de sista justeringarna på batterikontakterna och vrider lite på rattarna, allt under det han mumlar, 'Aberdeen, Glasgow, Newcastle, förbannade Karlsborg' osv osv. Punschen är kall och monopolets Licenia smakar ovanligt bra. Välmående och behagligt sjunka vi tillbaka i de mjuka kudarna för att när programtiden är inne sätta på oss lurarna och lyssna till Pajazzos uppförande på Glasgowoperan.

Så ser det ut i våra dagar i flera Linköpingshem. Rundradion har vuxit fram med oanad fart och den oinvigde gör sig näppeligen en föreställning om dess stora utbredning och många utövare, både amatör-amatörer och professionella amatörer, förrän han fått hörluren på sig. . . Ty så snart denna trycker över hjässan blir det annat liv i det lugna rummet, där luften annars står still med cigarrök och julgransdoft.

Ta-ti-ti-ti, ti-ti-ta, ti-ta-ti, ti-ta-ti, knäpper och visslar gnistapparaterna om varandra, då och då interfolierade med ett par öronskärande tjut från någon okunnig radioamatör som återkopplar sin apparat alltför hårt. Att julklapparna kommit till användning märks nogsamnt på det ena efter det andra.

Luften blir så småningom rätt ren. Inställarrattens visare vrids till 61, vilket motsvarar Glasgow-stationens 435 meter och då är vi mitt uppe i Pajazzo, vars toner fylla rummet med sina härliga svängningar, som en entusiast

skulle ha uttryckt sig. Ett grepp på inställarratten och vi gå över till Londonstationen, där en kvinnlig stämma just drar en aria ut Boccaccio. Under avnjutande av hennes härliga fördrag sjunka vi allt djupare ner bland ottomankuddarna. . . då ett fräsande smatter helt omilt skär sönder luften för oss: ta-ta-ti, ti-ta-ti, ti-ti-ti, ti-ti-ta-ta, låter det fastän kanske i en mera allvarlig rytm än den här valda kyss-signalen. Det är Karlsborgs stora gnist som börjat. Då veta vi att Boccaccio och för övrigt alla andra program är spräckta för oss för en god stund.

— När Karlsborg kommer i farten, då kan man lika gärna slå igen apparaten, säger hrr Emfred och Carlstén, som vi för tillfället gästa. Dess stora brummande gnist är det svarta molnet på Linköpings radiohimmel, som förmodrat mången afton för entusiastiska radioamatörer och deras hembjudna vänner och lyssnare.

Medan Karlsborgs gnist får sjunga ut sina inte alltför välljudande toner i natten spänna vi således av oss lurarna och resonerar radio en stund — lyssnarnas sport under pauserna i programmen — varvid framkommer en hel del synpunkter som kunna vara värda att komma till allmänhetens öron, om också inte per radio.

Först och främst kan det konstateras att intresset i Linköping är ovanligt stort och att stadens radioklubb redan räknar över 60-talet medlemmar — i nästa vecka ha vi den 100:e, säger dess ordförande kontorschefen Emfred. Åtminstone ett trettio-tal apparater, såväl stora som mindre, specialtillverkade eller hemgjorda, finns i staden och att dess antal växer för varje dag, det märks nog i luften. Före jul var det riktigt rent i Linköping, men sedan julklapparna kommit i funktion skär det ena återkopplingstjuset efter det andra genom luften, till stor förargelse för de gamla i gårde. Det är ju ett förhållande som det klagas både vitt och brett över på andra platser, så Linköping synes inte vara ensamt i den fördömsen.

Amatörernas störningar bero i allmänhet på okunnighet om apparaternas skötsel och det finns ett par råd som varje nybörjare bör taga ad notam när han sätter sig till sin apparat.

Det första lyder: Tag aldrig på hörlurarna innan apparaten inkopplats. Mottagaren kan nämligen stå på en stark återkoppling och då kommer den i självsvängning och verkar själv som en avsändarestation.

Det andra rådet: Börja alltid återkoppling vid minimum och ej vid maximum samt gå steg för steg uppåt. Höres tecken till tjust i egen apparat, vrid då ned ratten omedelbart ett steg. Det är så litet som gör störningarna, men dessa kunna med skickligt skött återkoppling så gott som helt undvikas.

— Egentligen, säger hr Emfred, borde återkopplingen helt förbjudas.



Under den första tiden var radioapparaten något som man samlades kring även i festliga sammanhang.

Detta skulle visserligen medföra att amatörerna blev nödsakade att skaffa sig förstärkare, men det är ju värt att betala lite mer för ett nöje än att betala hälften för inget nöje alls. Och däri kan han ha rätt.

Så snart radioklubben blivit varm i kläderna tänker den anordna såväl föredrag som demonstrationer av framstående fackmän för att lära medlemmarna koppla apparaterna och även i andra frågor bistå med råd och dåd. Så förbereder klubben ett arbetsutskott, dit medlemmarna kunna få vända sig med förfrågningar i tekniska frågor. Sakkunnig hjälp kommer således icke att saknas och då får man väl hoppas att förhållandena skola bli lidligare än de är nu.

Det andra stora sorgebarnet är Karlsborg, som genom sin närhet och sin starka gnist totalt skär sönder luften när den kommer i gång. Och den ser ut att sjunga: 'Jag kan inte sluta, när jag väl kommit i gång!' Ty det är inte få kvällar som den förstört hela programmen för amatörerna. Önskvärt vore ju att den kunde sända på en våglängd närmande sig 2.000 i stället för som nu

omkring 500, men det kanske är ogörligt på grund av mottagarnas begränsade kapacitet. Under alla förhållanden vore det önskvärt att stationen (Karlsborg) av hänsyn till rundradion sände så litet som möjligt och naturligtvis allra helst höll sig tyst under tiden halv 9—11 på kvällen, den egentliga programtiden.

Ett annat sorgligt faktum är att Linköping såväl som Norrköping synes ligga i en död zon i förhållande till Stockholm, som man inte alls lyckas ta in. Vad nu detta kan bero på, om det är Kolmården som ligger i vägen eller något annat radiohinder. Men får Svenska radiobolaget blott en station i Malmö, hoppas Linköpingsborna att vår stad skall ligga bättre till för den och att luften sålunda äntligen skall brytas även för svenska program. Ty alla kunna ju inte njuta av utländska. Tal, deklamation och föredrag kan tvärtom vara rätt kvistigt att ta på andra språk, i synnerhet som den talande har en röst som flyter ihop.

Såväl de engelska och franska som de tyska stationerna höras annars utmärkt här i Linköping och ingen kan klaga på programmen, som äro både omväxlande och rikhaltiga. De tyska stationerna börja emellertid på att få en allt mera utpräglad pangermansk läggning, som nog fransmännen t.ex. inte gärna vill höra på. Men i synnerhet många engelska stationer med sina olika program bjuda alltid underhållning för en och var. Den ena stationen ger en opera på samma gång som den andra berättar en saga och den tredje sänder ut jazzmusik från ett 60-mannakapell. Den fjärde kanske meddelar väderleksutsikterna medan den femte drar Tennyson eller någon annan engelsk skald.

Vad vilja vi välja? Tiden är jazzisk och vi gå mottagareskalan utefter tills vi träffa på No, we have no bananas, sjunka ner i kuddarna, skåla för jazzen och radion och önska gott nytt år och ett trevligt dopkalas för den nya radioklubben”.

Redaktör Sterners beskrivning av hur man roade sig med och kring radioapparaten i Linköping en av de första januaridagarna 1924 är säkert tagen precis på kornet, även om det inte i alla hem fanns mjuka soffor, kall punsch och Licenia-cigarrer.

Relästation aktuell i Linköping

Linköpings radioklubb bildades — som redan nämnts — den 5 december 1923 och sitt första större sammanträde höll klubben den 8 januari 1924. Sammanträdet hölls i Borgarhemmets stora sal, som var inrymd i Hantverksföreningens fastighet vid Apotekaregatan. Välkomst- och öppningstalet hölls av kontorschef John Emfred, som valts till ordförande i interimsstyrelsen.

Radioklubbens första styrelse hade följande sammansättning. Ordförande John Emfred, vice ordförande ingenjör Anders Andersson, sekreterare Erik Johansson, vice sekreterare köpman Gunnar Andersson, kassör ingenjör Gustaf Lindqvist, klubbmästare ritare Sven Carlsten, materialförvaltare elektrotekniker Gustaf Berger samt ledamöter utan särskild funktion byggnadschef K.K. Adler och fabrikör Martin Ängquist. Till suppleanter i styrelsen valdes grosshandlare Janne Carlberg och direktör G. Åhlund. Revisorer blev herr J. Österman och frisör Eric Andersson med ingenjör A. Omberg som suppleant.

Det stadgeförslag som interimsstyrelsen utarbetat godkändes vid sammanträdet med en del mindre tillägg och justeringar. Radioklubbens ändamål skulle enligt de antagna stadgarna vara att genom sammankomster, föredrag och demonstrationer sprida kännedom om och skapa intresse för radiotelefon- och radiotelegrafi. Klubben skulle dessutom enligt stadgarna ta kontakt med liknande klubbar i andra delar av landet för utbyte av erfarenheter. Man fastställde en årsavgift för medlemskap till 7 kr. Den som betalade 100 kr blev ständig medlem i klubben.

Radioklubbens första klubbafton hölls den 20 januari — 1924 — och även då var återkopplingsterrorn huvudämne för debatten. Civilingenjör Abel Bergquist, Stockholm, höll föredrag om radioamatörernas problem. Han visade också olika kopplingshandledningar och svarade på frågor om val av

apparater och material för amatörbygge. Redaktör Erik Johansson noterar sammankomsten i sin historik:

”Anmärkningsvärd var den charmanta förbindelse man en stund hade med Operan i Stockholm under den del av sammankomsten som ägnades åt demonstration av tre fullständiga apparataggregat med högtalare. Men sedan kommo svintjuten (vanligt namn på återkopplingsstörningarna) tillbaka och nöjet var helt förstört. Den gästande föredragshållaren avslöjade emellertid för mötesdeltagarna att störningarna var obetydliga i Stockholm jämfört med Linköping.

Slutligen intogs gemensam supé på Grand Hotel, vars mycket radiointresserade chef, källarmästare Aron Johansson, under de följande åren kom att utöva ett älskvärt och gästfritt värdskap för klubbens medlemmar vid ett flertal tillfällen. För nedtecknaren av denna historik kvarstår i oförglömligt minne de många aftnar, han i radiövänners krets fick tillbringa i Aron Johanssons radorum vid dennes omfångsrika, enhetsbyggda, oerhört svårmanövrerade franska superheterodyn, sannolikt den första supern i Linköping. För att nu inte tala om de läckerheter, som vännen Aron hade i beredskap åt sina radiovänner i rummet innanför”.

Linköpings radioklubb fick redan från starten närmast karaktären av officiell institution, en förening som man hade att ta hänsyn till. När klubben den 7 februari 1924 anordnade en experimentafton i Borgarhemmet uppmanade lokaltidningarna i Linköping alla radioamatörer i staden att mellan 8.30 och 9.30 på kvällen ha sina antenner fränkopplade. Man ansåg det vara av utomordentligt stor betydelse att inte de viktiga försöken stördes av ”svintjut”. Uppmaningen hörsammades tydligen till 100 procent. Luften var nästan helt ren under den timme klubbens experiment genomfördes.

I tidskriften Radio, nr 3/1924, uppmärksammades den livaktiga radioklubben i Linköping och dess sekreterare Erik Johansson gjorde ett uttalande vari han framhöll att det får anses som en verklig lyckträff om radioamatörerna i Östergötland någon enstaka afton kunde ta in någon av de två försöksstationer som sände från Stockholm.

”Så länge vi inte här i landet har någon inom Östergötland uppfattbar radiosändning, må det inte förtänkas oss, om vi låta våra yppersta svenska kompositioner utföras av förstklassiga förmågor vid kraftiga utländska radiostationer. Finspångs radioklubb har t.ex. tagit initiativet, genom att till Aberdeen, den engelska station som hördes bäst i Östergötland, översända utvalda noter av svenska kompositörer”.

Redan tidigt under 1924 diskuterades inom Linköpings radioklubb frågan om att söka anlägga en relästation i Linköping för att återutsända de pro-



Linköping radioklubb hade under den första svåra tiden en tillflyktsort på Grand hotel, vars källarmästare Aron Johansson var en intresserad medlem och radioamatör. När relästationen tillkom ordnades radiostudio i ett av hotellets rum och därifrån sändes också invigningsprogrammet. (Bilden tillhör Östergötlands museum).

gram som producerades i Stockholm. Överföringen skulle ske per telefonledning. Men frågan visade sig svår att lösa. En station i Linköping skulle försvåra för radiolyssnarna i staden att ta in program från utlandet, menade många av klubbens medlemmar. När Norrköpings radioklubb ansökte hos telegrafstyrelsen att få anlägga en egen sändare, fick denna framställning därför stöd från Linköpings radioklubb. Senare väcktes tanken på att anlägga en sändarestation vid Norsholm, gemensam för Linköping och Norrköping.

Organisationsformerna för radioklubbarna i Sverige visade sig också vara svåra att lösa. Radioklubben i Linköping tog initiativet till bildandet av ett östgötskt radioamatörförbund. Ungefär samtidigt beslöt klubben i Linköping att stå utanför Svenska radioklubben, som hade sitt säte i Stockholm och på sätt och vis spelade en självpåtagen roll som paraplyorganisation för de lokala radioklubbarna i landet.

Som en följd av Linköpings radioklubbs initiativ hölls den 11 maj 1924 ett sammanträde i Linköping med företrädare för samtliga radioklubbar i Östergötland. Vid sammankomsten valdes en interimstyrelse med kontorschef John Emfred, Linköping, som sammankallande. I övrigt ingick i styrelsen redaktör Konrad Sjöholm, Vadstena, telegrafkontrollör A. Sundberg och ingenjör T. Nilsson-Stig, Norrköping, samt korrespondent A. Roos, Motala. Sammanträdet gjorde ett uttalande om bildandet av ett länsförbund men om detta förbunds vidare öden är föga känt.

Linköpings radioklubb höll ytterligare två sammanträden under våren 1924, det första den 3 april och det andra den 20 juni. Vid det senare mötet, som hölls i Grand Hotels trädgård, överlämnade sekreteraren till klubben två radiomottagare, som anskaffats genom insamlingar. Vid mötet meddelades bl.a. att de kommunala myndigheterna i Linköping på vissa villkor medgivit tillstånd för att dra antenner över stadens gator.

Under andra halvåret 1924 förefaller radioklubben i Linköping ha haft svårigheter att samla medlemmarna. Något protokollfört sammanträde hölls tydligen inte. Anledningen uppges ha varit en schism mellan ordföranden och styrelsen i övrigt. Ordföranden startade i november månad tillsammans med några nära vänner en ny förening, Linköpings radiosällskap. Denna nya organisation för radiolyssnare var av sluten karaktär och således inte öppen för alla. Dagarna före julen 1924 anordnade radiosällskapet en utställning i Linköping.

Den 3 oktober 1923 fick AB Radiotjänst koncession på rundradioverksamheten i Sverige och vid årsskiftet 1924—1925 började bolaget sin verksamhet.

Stockholmsstationens effekt ökades och detta innebar att sändningarna kunde avlyssnas på kraftiga mottagare även i Linköping. Men kvaliteten var ojämn och missnöjet över radioförhållandena i Linköping och Östergötland kvarstod vid utgången av året 1924.

Linköping får egen radiostation

Radioklubben i Linköping återupptog verksamheten mycket resolut redan i början av 1925 och den fråga som man diskuterade mest var anläggandet av en relästation. Nu var man på det klara med att stationen skulle ligga inom Linköpings stad men den fick gärna bli så kraftig att den kunde utnyttjas av hela Östergötland och även för Småland och Västergötland. Klubbens krav hade ett kraftigt understöd från lyssnarnas sida.

Under den här tiden fick radioklubben i Linköping stöd av direktör Gösta Lindman, som inflyttat från Stockholm. Han betecknade lyssningsmöjligheterna i Linköping som bedrövliga och menade att en relästation var det enda vettiga. Ingenjör Henry Kjellson, Malmslätt, som även han hade radioerfarenhet från Stockholm, anslöt sig till pådrivarna för relästationen. Det var helt bortkastade pengar att betala radiolicens i Linköping så dåliga som mottagningsförhållandena var, menade han.

Inom radioklubbens styrelse kom man nu till klarhet om att en annan väg än tidigare måste väljas för att nå ett gott resultat. Masspetitioner som man fått och vidarebefodrat hade inte varit till någon nytta. Andra och mer energiska åtgärder måste till. För detta krävdes nya kvastar. Styrelsen nybildades med kapten Eric Schenström som ordförande och bland de nya ledamöterna märktes såväl Henry Kjellson som Gösta Lindman. Valet skedde vid radioklubbens årsmöte den 30 januari 1925. Från den tidigare styrelsen kvarstod endast ingenjör Anders Andersson.

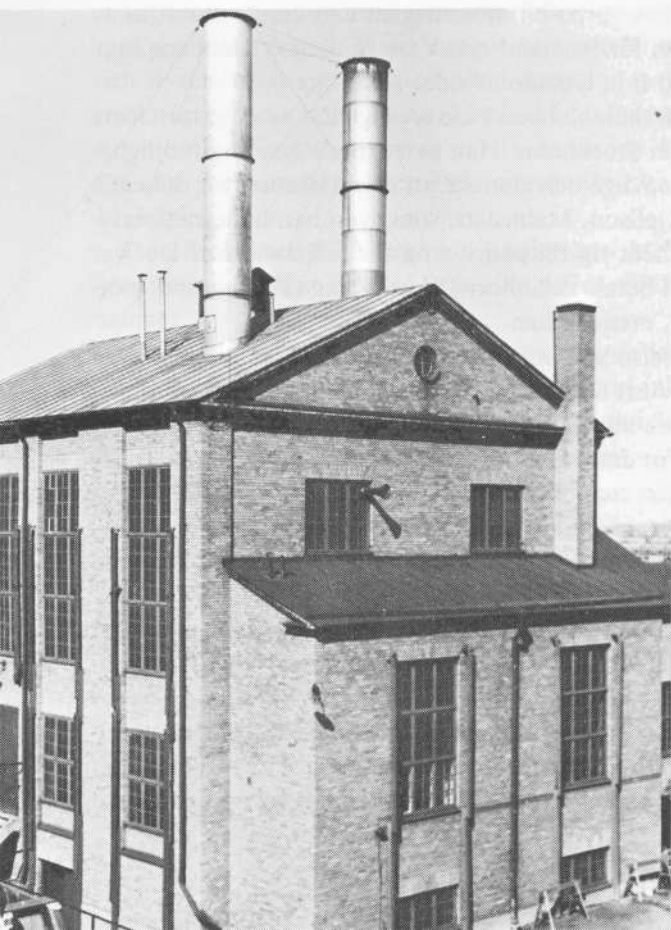
Kapten Schenström försäkrade att den nya styrelsen omedelbart skulle påbörja förhandlingarna om anläggandet av en relästation och vid första styrelsesammanträdet fattades för frågans lösning betydelsefulla beslut.

Den 11 februari 1925 hölls en första sammankomst mellan Telegrafstyrelsen och Linköpings radioklubb. Byråchefen Seth Ljungqvist i Telegrafstyrelsen och Radiotjänsts chef kapten Gustaf Reuterswärd (Linköpingsstudent

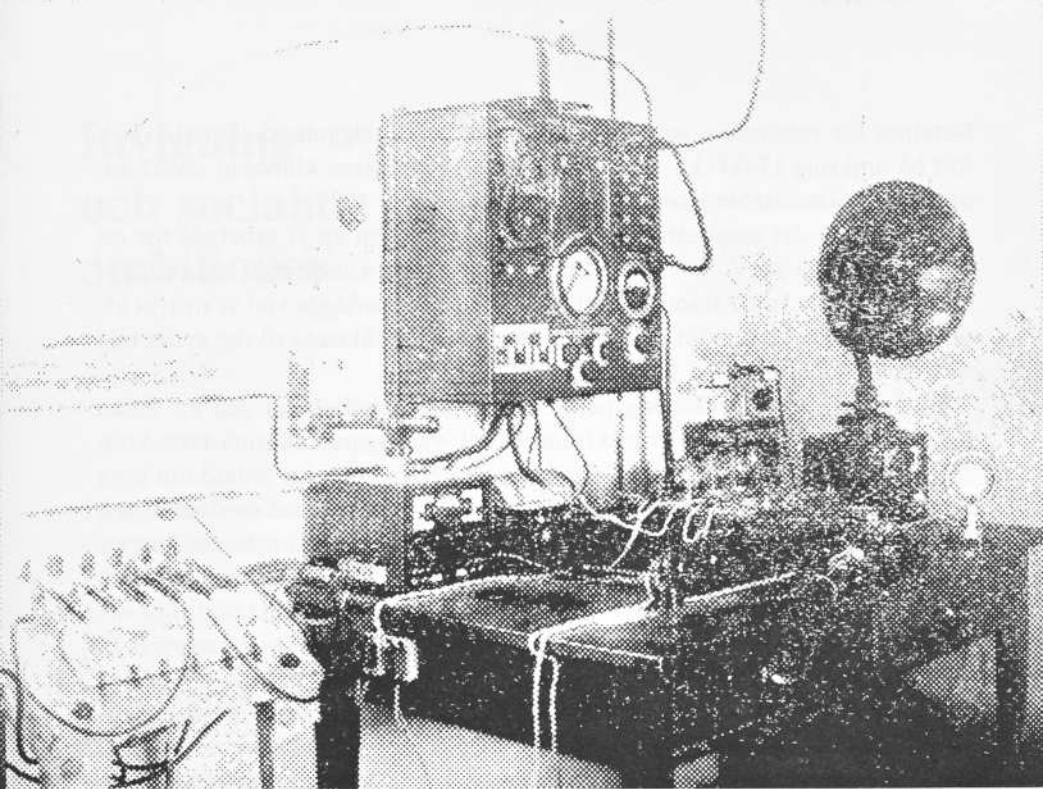
1901) samt representanter för Svenska AB Trådlös telegrafi och Svenska Radio AB deltog. Resultatet blev ett löfte från Radiotjänst att en relästation i Linköping kostnadsfritt fick utnyttja deras program för återutsändning. Telegrafstyrelsen meddelade att det inte skulle bli något ekonomiskt bidrag till en station i Linköping. Däremot skulle man dra erforderliga ledningar till stationen.

Radioklubbens styrelse ville nu skynda på och tog därför omedelbart kontakt med radiobolagen för att få offert på utrustningen till en relästation. En annan viktig åtgärd var att försöka skaffa pengar till anläggningen. Klubbens kassa uppgick vid årsskiftet 1924—25 till 90 kr. Årsavgiften till klubben var tidigare 7 kr, den sänktes nu till 4 kr. Därmed kunde medlemsantalet ökas. Under februari månad hölls också flera informationsföredrag för större medlemsanslutning. Talare var bl.a. ingenjör Henry Kjellson.

Den 18 februari 1925 fattade styrelsen för Linköpings radioklubb en rad viktiga beslut. Man upptog förhandlingar om ett anbud från Svenska AB



*Ångcentralen — nu riv-
ven — valdes som plats
för Linköpings reläsän-
dare. Mellan centralens
skorsten och en 25 me-
ter hög trämast, spän-
des antennen, som var
20 meter lång.*



Så här lär Linköpings relästations kontrollrum ha sett ut under åren 1925—28. Lägg märke till att man redan då hade en högtalare.

Trådlös telegrafi om utrustning till en blivande relästation. Man valde också redaktör Adolf Laurin till "propagandachef" med uppgift att handha insamlingsarbetet. Listor trycktes och lades ut på banker samt skickades till myndigheter, institutioner, företag och enskilda personer.

Radioklubben gjorde den 23 mars en framställning till Kungl Majt. om tillstånd att bygga relästationen i Linköping och den 4 april godkändes kontraktet rörande stationsutrustningen. Fyra dagar senare undertecknades ytterligare ett kontrakt, nämligen med Linköpings Elektriska kraft- och belysnings AB om förhyrandet av lokaler för relästationen i bolagets ångcentral. Klubben hade som gåva fått en 25 meter hög trämast med stag och mellan denna och ångcentralens skorsten spändes relästationens 20 meter långa antenn.

Vid ett sammanträde med radioklubbens styrelse den 20 april 1925 meddelades att insamlingen av pengar inbringat 1.762 kr. Med detta blygsamma belopp i kassan satte man i gång arbetet med anläggandet av Linköpings re-

lästation för rundradio, som i anskaffnings- och anläggningskostnader gick löst på omkring 13.000 kr. Om detta djärva beslut skrev klubbens ordförande kapten Schenström i verksamhetsberättelsen för 1925:

”Vi vågade det emellertid i den fasta förvisningen att vi arbetade för ett ideellt mål, och att vi, när vi kommit så långt att vi kunde med vår station i full verksamhet träda fram inför allmänheten och klarlägga vad vi strävat efter, vi då skulle få allmänt stöd och hjälp. Att vi då räknade riktigt synes mig den nuvarande stationen bekräfta”.

Radiostationen i Linköping behövde också en studiolokal och en sådan fick man hyra för 5 kr per år på Grand Hotel, vars ägare källarmästare Aron Johansson tillhörde styrelsen. Den 8 maj antog styrelsen ett anbud om hyra av batterier till stationen för 200 kr per år. Då hade arbetet med stationen pågått så länge att proven kunde börja. Man hade valt våglängden 467 meter och efter skriftliga rapporter från lyssnare i staden och på landsbygden kunde de egentliga injusteringarna slutföras i slutet av maj månad.

Norrköpings radioklubb hade haft sin första sändning den 24 mars 1925 och invigningen skedde fem dagar senare — den 29 mars.

För den tekniskt intresserade kan det vara intressant att veta hur Linköpings relästations utrustning såg ut. Enligt beskrivningen var det en s.k. rör-sändare utan mellankrets och den var avsedd både för radiotelefoni och radiotelegrafi. Effekten var 50 watt vid radiosändning, dvs telefoni. Vid användningen för telegrafi var effekten 200 watt. Våglängdsområdet varierade mellan 500 och 2.000 meter. Sändarrören var två Telefunken RS 19 och telefonitillsatsen hade ett RS 55-rör som modulator. Till stationen hörde en två-rörs förstärkare och en kontrollmottagare. Som kraftkälla använde man sig av en 0,5 kilowatts likströmgenerator om c:a 2.000 volt, som drogs av en växelströmsmotor. Glödströmmen till sändarrörören fick man från ett ackumulatorbatteri om 14 volt.

När Linköpings relästation invigdes den 3 juni 1925 var stationen tekniskt sett redan intrimmad och provad. Den första egentliga sändningen skedde den 22 maj, samma dag som Radioklubben fick sin koncession. Den dagen återutsände man det ordinarie programmet från Stockholm. Ytterligare sju stycken sådana sändningar följde fram till invigningsdagen. Dessa påannonserades till en början via en mycket anspråkslös mikrofon inne i stationsrummet i ångcentralen. Hallåmannen — som i de flesta fall var ingenjör Helge Johansson — avannonserade med orden ”nu är det slut på utsläppninga från Linköping”. Den 29 maj hade man emellertid fått en ny mikrofon och då var det redaktör Adolf Laurin som på- och avannonserade från studion i Grand Hotel.

Invigning och sociala ambitioner

Långt innan relästationen i Linköping skulle invigas — det skedde som redan nämnts den 3 juni 1925 — började förberedelserna för invigningsprogrammet. I detta deltog hela styrelsen även om det var redaktör Adolf Laurin som höll i trådarna. Han hade kontakt med det mesta som Linköping vid den tiden hade av kulturpersoner och efter många och långa diskussioner inom och utom styrelsen kunde man enas om utformningen. Inte endast Linköpingspressen utan även övriga tidningar i länet ägnade stor uppmärksamhet åt den stora händelse i stadens och länets liv som invigningen av radiostationen ändå var.

Den 3 juni 1925 var en märkesdag i Linköpings stads historia. Staden var den tiden verkligen en liten stad på slätten. Folkmängden var omkring 29.000. Som säte för landshövding och länsstyrelse och som biskopssäte hade staden en obestridlig rangplats i länet. Samfundslivet var redan då rikt facetterat. Lasarettet spelade en betydelsefull roll för länets sjukvård och en läkare — Carl Sederblad — satt som ordförande i stadsfullmäktige. Försvarsorganisationen var betydande och höga militärer beklädde också poster inom förvaltning och institutioner i övrigt. Det fanns militärmusik i Linköping. Slutligen hade Linköping traditioner som skolstad, något som i hög grad präglade det kulturella livet.

Den 3 juni 1925 var en torsdag. Det var skolavslutningar på löpande band. Solen sken och staden visade upp ett leende ansikte. Kring Grand Hotel var det liv och rörelse och inne i hotellet rådde en nästan olidlig trängsel. Sändningen skulle börja klockan 8 på kvällen och timmar i förväg var både de medverkande och flertalet av radioklubbens mer betydande medlemmar på plats.

Kring programchefen Adolf Laurin kretsade det mesta. Han skulle ha första ordet och även det sista eftersom han fungerade som hallåman. Ingenjör Helge Johansson, den ende som verkligen visste hur stationen fungerade,

Klubbens styrelse hade räknat med en kraftig ökning av medlemsantalet, något som skulle ha gett goda inkomster. Men inte heller denna förhoppning infriades. Man hade visserligen ökat med ett 40-tal nya men var ändå inte fler än 115 medlemmar.

I sitt trängda ekonomiska läge tillgrip klubbstyrelsen det för andra radioklubbar vanliga förfaringssättet för att öka inkomsterna. Man skaffade sponsorer. Det var programchefen Adolf Laurin som tog initiativet. Han lyckades också att få företag, föreningar och t.o.m. enskilda personer att bekosta sändningen av riksprogrammet. Kampanjen lyckades så bra att man under hela september och oktober kunde återutsända riksprogrammet sex kvällar i veckan.

Den 21 september 1925 höll radioklubben allmänt möte och nya krafttag för att stärka ekonomin aviserades. Redan en månad senare var medlemsantalet uppe i 250. Medlemsavgifterna och olika gåvor samt ett fortsatt bekostande av sändningarna från företagens och föreningarnas sida förbättrade ekonomin väsentligt och man kunde klara av de mest trängande utgiftsposterna. Under hösten anslog också Linköpings stadsfullmäktige 1.000 kr, sedan stadsläkare Carl Wittberg tagit upp radioklubbens framställning som motion. Klubben kunde göra sig fri från skulderna och det såg genast ljusare ut för relästationens framtid.



J. E. Bohlin



Hans Key-Åberg

AB Radiotjänst och Telegrafstyrelsen beslöt under hösten 1925 att ge ekonomiskt stöd till driften av relästationer som tillkommit på enskilt initiativ. Storleken av bidraget berodde på antalet radiolicenser inom relästationens område. För Linköpings vidkommande innebar detta att klubbens och stationens verksamhet var ekonomiskt tryggad. Bokslutet för 1925 visade ett överskott på 2.146 kr. Vid årets början hade man endast 90 kr i kassan.

Linköpings radioklubb hade också sociala ambitioner. Dessa tog sig bl.a. uttryck i att ge patienter vid dåvarande Centrallasarettet möjligheter att lyssna till radioprogrammen. Lasaretsdirektionen visade genast stort intresse för saken och ett personligt engagemang av grosshandlare Israel Lihnell i Linköping ledde till att man vid tuberkulosavdelningen fick en mottagare med 15 hörlurar. Omedelbart därefter fick medicinska och kirurgiska avdelningarna vardera en rörapparat med 20 hörlurar och vid isoleringsavdelningen installerades en kristallmottagare. En radioapparat kunde också installeras på Vallahemmet efter initiativ av portier Robert Hagberg på Frimurarehotellet. I detta sammanhang kan nämnas att Domkyrkoförsamlingen lät montera in mikrofoner i Linköpings domkyrka, något som gjorde det möjligt att sända gudstjänster därifrån via relästationen.

En av de verkligt drivna radioamatörerna i Östergötland var Edvin Haglund i Åtvidaberg. Han ses här med en av sina många hembyggda mottagare. År 1923 deltog han i en amatörradiotävling i Göteborg och erövrade första pris med en trerörsapparat.



Under 1926 anskaffades radiomottagare till Garnisonssjukhuset och till ålderdomshemmen i Linköping. Betaniakyrkan anskaffade en mikrofonanläggning som gjorde det möjligt att sända även deras andakter. Under 1927 radierades sex gudstjänster från denna kyrka. Genom radioklubbens försorg anordnades 1927 en insamling för att komplettera radioanläggningen vid Centrallasarettet. En helt ny central radiomottagare tillkom och man gjorde omfattande ledningsdragningar till olika avdelningar. Denna nya anläggning var färdig att tas i bruk hösten 1928 och samma år fick vårdhemmet Skogsfrid egen radioanläggning.

I slutet av november 1928 inbjöds Sven Jerring att tala vid en av radioklubben anordnad sammankomst i läroverkets aula. Det kom 900 personer och nettobehållningen — omkring 450 kr — användes till inköp av ytterligare 50 hörtelefoner till lasarettet. Senare anskaffades av radioklubben mottagare till epidemisjukhuset, vårdhemmet Gransbo, Westmanska BB, Mörnerska stiftelsen, Föreningen för Östergötlands Barns konvalescenthem Blåklintshemmet samt Sundbergska stiftelsens barnhem för gossar och flickor. Innan radioklubben 1945 upphörde med sin verksamhet skänkte man en radioanläggning till det av Föreningen för Östergötlands Barn byggda och till Landstinget skänkta Barnsjukhuset i Linköping. De tillgångar som klubben hade vid avvecklingen — 2.300 kr — överlämnades till Läroverket — Katedralskolan — där de fortfarande finns som en fond som varje år delar ut premier till förtjänta elever med intresse för fysik.

Lokal- och riksnytt i radion

Låt oss för en stund återvända till vad Linköpingstidningarna innehöll av radionyheter utifrån stora världen liksom här hemma i Sverige medan verksamheten inom Linköpings radioklubb och strävandena att skapa en relästation i Linköping tog huvuddelen av "radioternas" uppmärksamhet i anspråk.

Mjölby hade sin första offentliga radiokonsert nyårsnatten mellan kl 11 och midnatt. (2 januari 1924)

I Kisa skulle man ha haft radiokonsert nyårsnatten, men därav blev ingenting. Man väntade i två timmar utan att få en enda ren ton — bara störningar. (2 januari 1924)

För första gången kunde man höra Stockholmsprogrammets nyheter i Linköping. Det var Aftonbladet som svarade för sändningen. (7 januari 1924)

Enligt statsverkspropositionen skall det bli ett fåtal rundradiostationer i Sverige. Kostnaderna beräknas till 115.000 kr per styck. (11 januari 1924)

Remissdebatten i riksdagen radieras för första gången. (12 januari 1924)

Östgöta Correspondenten introducerar rubrik/vinjetten "Radionytt". (12 januari 1924)

Förbrytarjakt i London. Polisen har stor nytta av radion. (12 januari 1924)

Östgötskt radionytt: Finspångs radioklubb bildas. Radiokonsert i Boxholm. (21 januari 1924)

Radio är en fara för teatern. (2 februari 1924)

Riksdagens sammanbindningsbana får radiohögtalare. (7 januari 1924)

Försäkringsbolagen vill höja brandförsäkringspremierna. Orsak: Radioantennerna. (15 februari 1924)

Grosshandlare i Sverige hörde radio från Berlin. En späd barnröst tackade de goda svenskarna för hjälpen till Tysklands barn. Han blev rörd och sände

en penningsumma till de som framfört tacket — via radion. En kväll senare hörde han — även nu per radio — sitt namn uppläsas från Berlin. (21 februari 1924)

Problemet med radioantennen löst. Man behöver endast ställa sig på två upp-och-nedvända dricksglas, fukta fingrarna och fatta tag i antennanslutningen. Men det kan vara jobbigt att stå så mellan 9 och 12 varje kväll. (22 februari 1924)

Artisterna på Stockholms teatrar vill ha extra betalt om föreställningarna skall radieras. (22 februari 1924)

Vice presidenten i Bell-bolaget, general John J Carty, höll ett radiotal som avlyssnades av mer än 50 miljoner amerikaner. (28 februari 1924)

Program från Telegrafverkets försöksstation i Stockholm. 12.45—12.55 Väderleksrapport, 12.55—01.00 Tidssignal från Berlin, 6.45—07.00 Senaste nytt från TT, 07.00—08.00 Vårt Hems och Åhlén & Holms underhållningsprogram. Medverkande bl.a. Hovkapellet, Ingrid Andersson-Borell, Elis Ellis m.fl. (8 mars 1924)

Mauritz Stiller berättar om Gösta Berling-filmen. Filmmusiken spelas. (10 mars 1924)

Valkampanjen i Danmark radieras. (14 mars 1924)

Den första radiostrejken drabbar USA. Patenttvister och krav på ersättningar från musikförlag stoppar sändningarna. (14 mars 1924)

Aberdeen sänder nordisk konsert med Grieg, Sibelius, Sinding, Söderman m.fl. (18 mars 1924)

Londonpolisen har fått rullande radiostation. (21 mars 1924)

Påven i Rom har fått radio. Isoleringen hävd. (27 mars 1924)

Sven Hedin talar i svensk radio. (30 mars 1924)

Göteborgssändaren startar. (30 maj 1924)

Premiär för börsnoteringarna i radio. (10 juni 1924)

USA:s ungdomsdomstol uppger att det blivit en minskning av antalet rättegångar med 41,7 procent. Man förklarar att detta berott på att radion fångat de ungas intresse och att den ger utlopp för verksamhetsbegär och energi. Dessutom utvecklar radion ungdomens intelligens, säger ungdomsdomstolen i USA. (10 juli 1924)

Karl Gerhards sommarrevy Säg det med blommor radieras vilket är premiär för KG i radio. (21 juli 1924)

Östgöta Correspondenten publicerar i sitt julnummer en novell med radiomotiv. Den handlar om en telegrafist ombord på en svensk båt ute på Nordsjön under julnatten. När han hör Var hälsad sköna morgonstund i sina lurar känner han att han fått ett riktigt fint budskap från hemmet. (24 de-

cember 1924)

Alice Tegnér — piano — och Sven Kjellström — violin — medverkar i nyårsvakan från Stockholm. (27 december 1924)

Evert Taube samt Carl Otto Taube medverkar i Radiotjänsts första program. (3 januari 1925)

Trollflöjten sänds för första gången i radio. (13 januari 1925)

Selma Lagerlöf gör bekantskap med radion. Hon berättar själv:

”Ja, så skulle jag då få en sådan där radio uppsatt. Det kom en herre och satte upp en stång och några trådar — och så själva radion förstås. När allt var färdigt kopplade den där herrn in och jag skulle få höra.

Jo, man kunde mycket väl höra hur någon pratade men man kunde inte höra vad han sa. Så spelades det någonstans, men man kunde inte höra vad det var. Det var förstås något fel på apparaten.

Dagen därpå kom en ingenjör ut till mig. Han skruvade på några knappar och flyttade på någonting. Så skulle jag då få lyssna. Det kanske var något bättre, för nu gisslade det och förde ett mycket bra oväsen.

Då kom det en fackman utresande och nu blev det alldeles tyst”. (4 februari 1925)

Östgöta Correspondenten har en annonssida om radioapparater. Av denna framgår att 16 Linköpingsfirmor nu säljer radioapparater och tillbehör. (14 maj 1925)

Linköpingspressen fortsatte — givetvis — speglingen av nyheterna på radions område även sedan staden fått egen sändarestation. Uppbyggandet av relästationen och invigningsprogrammet gav rubriker och mycken text — som redan har nämnts. Därefter följde man noga med vad som hände, både i Linköping och i landet och världen i övrigt. Här ett axplock.

Bertil Ugglan inleder i riksprogrammet en föredragsserie om olika idrottsgrenar. (1 juli 1925)

Trafikkultur på sjön, ett program av Carl Leche. (14 juli 1925)

En färd på Göta kanal. Ezalina Boheman. (15 juli 1925)

Kammarmusikprogram från Stockholm (reläat i Linköping). Hugo Theorell, violin, Bertil Odqvist, altviolin, Hjalmar Henriksson, cello, och Stig Ribbing, piano. (13 augusti 1925)

Grundprinciper för konservering av trädgårdsalster, första jordbruksprogrammet. (21 augusti 1925)

En märklig radiodag. Gudstjänst i Storkyrkan i Stockholm under medverkan av Prins Carl, Selma Lagerlöf, Elsa Brändström och John Forssell. (26 augusti 1925)

Första husmodersprogrammet. Konsulent Ingeborg Wallin, synpunkter

på husmödrarnas arbete. (11 september 1925)

KFUM i Linköping samlar språkinsresserade till avlyssning av radions språkundervisning. (14 september 1925)

Carl Jularbo spelar dragspel i radio för första gången. (16 september 1925)

Första idrottsreportaget i svensk radio (?). Boxningarna på Cirkus i Stockholm refereras. (25 september 1925)

Herren till Borgeby, Ernst Norlind, berättar i ett radioprogram från Malmö om K.G. Ossiannilsson och hans diktning. (27 oktober 1925)

Linköpings relästation sänder Prinsen av Wales tal från England före sändningen av Stockholmsprogrammet. (10 september 1925)

Regeringen anslår 4.200 kr för radioutsändning av meteorologiska observationer. (14 september)

Linköpingsstationen sänder samhällsinformation — Elverkets hushållstaxor. (19 september 1925)

Flera sändningar gjordes under december 1925 från Linköpings domkyrka. Bl.a. Julbönen på Julaftonen och Juldagens högmässa. Dessa program producerades av radioklubben och sändes endast över relästationen.

Under de sista månaderna av 1925 hade relästationen varit flitigt utnyttjad och detta var resultatet av att radioklubben ökat sin aktivitet. Uppryckningen fortsatte under 1926 och tidningarna rapporterade flitigt vad som hände.

Fråga till radiospalten: Kan en ägare av en radiomottagare dra ledningar till sina grannar så att dessa kan njuta av radioprogrammen utan att betala licens? Svaret är NEJ! (5 januari 1926)

Vasaloppet sänds över relästationen. (20 februari 1926)

Besked om att Telegrafverkets storsändare skall läggas i Motala. (28 april 1926)

Första lokala idrotten i Linköpingsradion — referat från ÖC:s cykellopp Östergötland runt. (22—23 maj 1926)

Att gifta sig per radio blir alltmer populärt, men trätorna efteråt sprids fortfarande bäst genom grannarna. (5 juli 1926)

Sång av Inga Samuelsson och Betaniakyrkans kör. (3 oktober 1926)

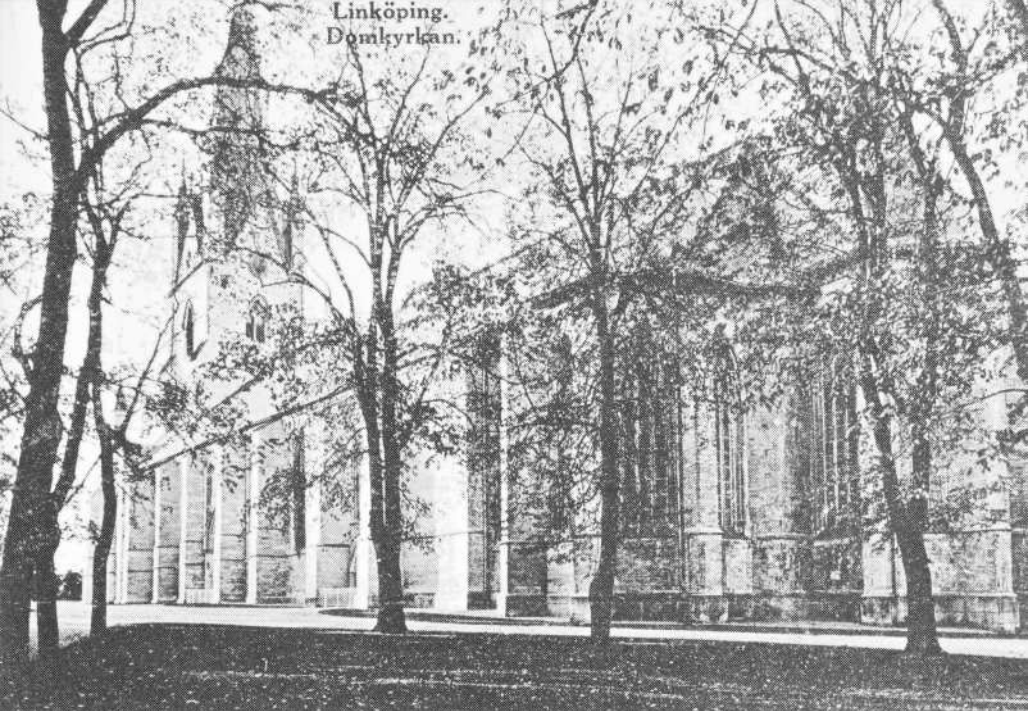
Grevinnan Alice Trolle öppnar Husmodersföreningarnas hemutställning i Trädgårdsföreningen. (30 oktober 1926)

Östgötsk hemslöjd. Eva Ödlund berättar. (18 november 1926)

Om kommunstyrelse i stad berättar Bertel Hallberg. (23 november 1926)

”När vi hörde på radion hos Linnkvistens”, kåseri av Jon i Grebo. (6 december 1926)

Carin Isacson spelade Chopin i Linköpingsprogrammet. Lyssnare ringde



Många radiosändningar har under åren gjorts från Linköpings domkyrka, de första i december 1925 och producerades av Linköpings relästation.

och ville ha extranummer, som de också fick. (7 december 1926)

En stor satsning av radioklubben i Linköping inledde aktiviteterna under 1927. Den 20 januari gjorde man ett program för hela landet. Det framgår inte av tidningsartiklarna hur man lyckades genomföra en så stor satsning med den bristfälliga tekniska utrustning Radioklubben ändå hade. Första Livgrenadjärregementets musikkår spelade och den var 12 man stark. Lika många sångare fanns i Linköpings sångarförbunds kör, som också medverkade. I programmet märktes vidare ett anförande av grevinnan Alice Trolle, som berättade personliga minnen av Ellen Key. Greve Oscar Douglas sjöng och professor Hans Key-Åberg läste egna dikter.

Under de följande månaderna var programverksamheten mycket livlig med ibland ett lokalprogram i veckan.

Herrgårdsbilder från Östergötlands skärgård. Grevinnan Louise Stenbock (sedermera Montgomery). (10 februari 1927)

Ernst Rolfs nattkararé på Frimis. (23 februari 1927)

Högtidsfest med Sällskapet för Vitterhet och Häfvd samt Sängsällskapet

och Musiksällskapet. (12 mars 1927)

Motala-sändarens invigning och första program. (1 april 1927)

Invigning av Nya seminariet i Linköping. (11 april 1927)

Kabaréprogram med Jon i Skrotebo, alias Nils Bloom-Harriland. (26 april 1927)

Program om Majkarnevalerna i Linköping. (2 maj 1927)

Vi och vårt villebråd, serie av löjtnant Carl Lagercrantz (Kalle Lager). Inleddes som lokalprogram men fortsatte i riksprogrammet. (19 juni 1927)

Forskningsresanden Sten Bergman gör radiodebut. Berättar om andras forskningsresor. (26 augusti 1927)

Avskedskonsert av Första och Andra livgrenadjärregementenas sammanslagna musikkår. (12 oktober 1927)

Linköpings gymnasiums 300-årsjubileum. (16 november 1927)

Invigning av Folkungabrunnen i Linköping. (12 december 1927) Mera om denna begivenhet längre fram i denna skrift.

Majkarnevalen förekom alltid som radioprogram under relästationens tid.



Linköpings radiostation tystnar

Samtidigt som Telegrafverkets storsändare i Motala togs i drift i april 1927 började man från Stockholm antyda att det måste bli ett slut på relästationernas verksamhet. Detta oroade radioklubben i Linköping, som emellertid fortsatte sina sändningar som om ingenting hänt. Man producerade också egna program fram till utgången av mars månad 1928, då Linköpingssändaren tystnade.

Det började med att det ekonomiska stödet till relästationerna drogs in. Linköpings radioklubb fick alltså inte längre någon del av de licenspengar som lyssnarna i centrala och västra Östergötland betalade in. Men radioklubben gav inte upp. Man upptog diskussioner med Radiotjänst och dessa medverkade till att läget klarnade. Radiotjänst uttalade önskemål om att radioklubben fortsatte sin verksamhet som tidigare. Man bedömde att klubben kunde främja lyssnarintressena även i fortsättningen och dessutom var det av värde att det fanns en lokal organisation även med tanke på produktionen av program från provinsen.

Med relästationens upphörande förlorade radioklubben sin studio i Grand Hotel. Man lånade provisoriskt lokaler i KFUM och därifrån sändes t. ex i riksradiion ett föredrag av kapten Eric Lundborg, som berättade om sitt äventyr på isflaket under räddningen av Nobileexpeditionen i Norra Ishavet. Andra program sändes från Elverkets kontor och det förekom ofta att ledningar drogs direkt till den medverkandes hem. Till Linköpings slott drogs permanenta radioledningar och dessa utnyttjades bl. a. när landshövdingens maka Ellen Tiselius skulle hålla radioföredrag.

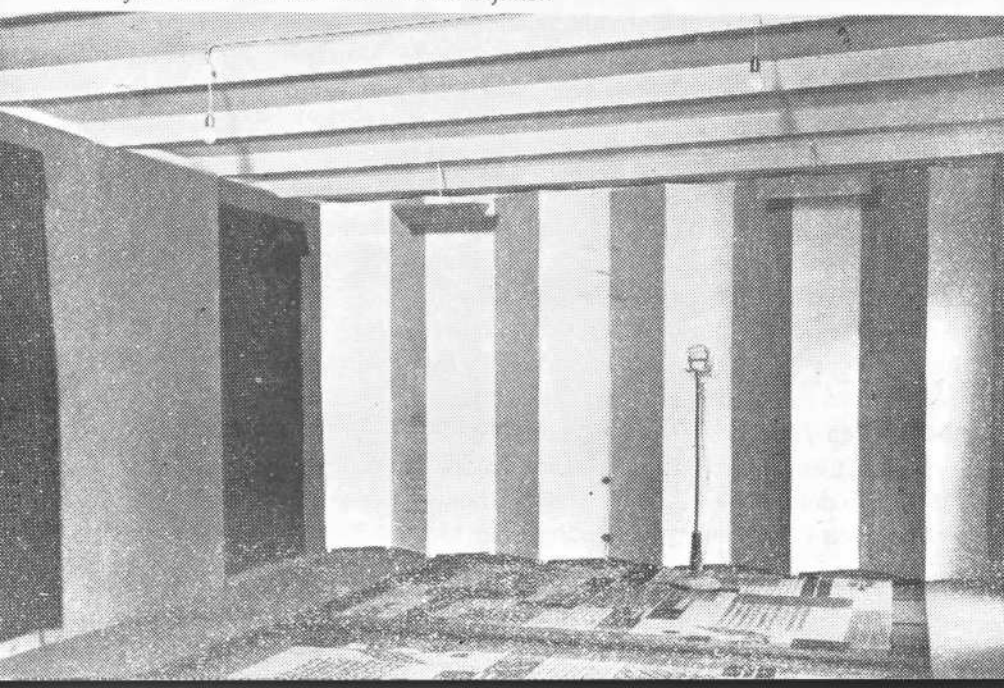
Behovet av ändamålsenliga studiolokaler i Linköping blev med tiden allt större och den 1 januari 1934 flyttade radioklubben — och Radiotjänst — in i utrymmen i Seminariet, Drottninggatan 14. Där inreddes en studio som i

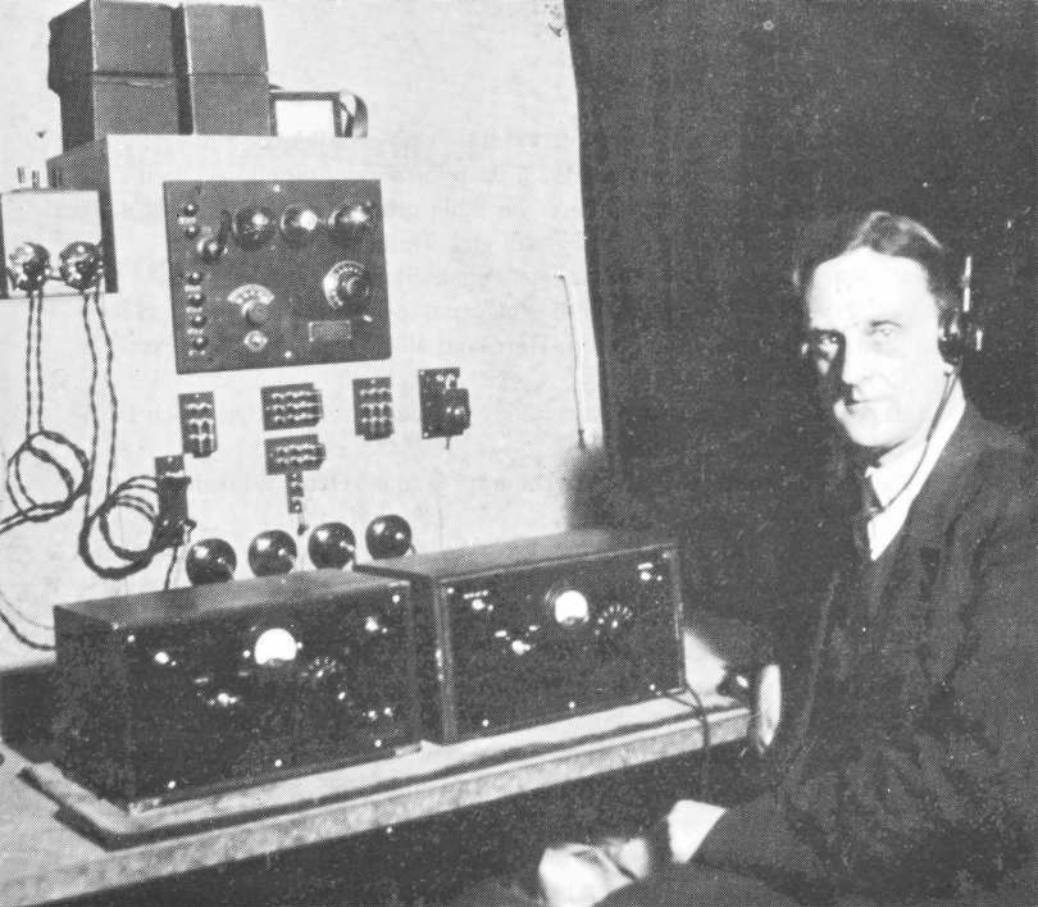
akustiskt avseende var en av de bästa i landet. Radiotjänst bekostade inredningen — bl. a. kläddes alla väggar med draperier som hämtats från Radiotjänsts första studio vid Malmskillnadsgatan i Stockholm. Radioklubben stod för installation av elektrisk belysning, anskaffning av möbler m. m., allt för en kostnad av omkring 675 kr. Klubben betalade också årshyran på 320 kr. Radiotjänst betalade å andra sidan för de program som producerades i studion varför klubben fick en del pengar tillbaka.

Den nya Linköpingsstudion invigdes den 30 september 1934 i närvaro av Radiotjänsts programchef Julius Rabe. Folkskoleinspektör C. N. Hedegård tjänstgjorde som introduktör och hallåman. I invigningsprogrammet medverkade Orfeuskören med sång och författaren K. G. Ossiannilsson läste egna dikter. Hedegård invaldes 1935 i radioklubbens styrelse och blev därefter en av radions förgrundsfigurer i Linköping och Östergötland.

Radioklubbens kontrakt med Byggnadsstyrelsen om studiolokalerna i Seminariet gick ut med utgången av 1941. Därmed upphörde också radioklubbens engagemang i studiohänseende. Radiotjänst övertog lokalerna och samtidigt upphörde man att betala ersättning till klubben för deras medverkan i programproduktionen. Däremot betalade Radiotjänst 150 kr per år till klubben, ett belopp som ansågs täcka kostnaden för vaktmästare, uppvärm-

Bilden visar studion i huset Snickaregatan 40 i Linköping, som radioklubben disponerade fram till nedläggningen av relästationen. Därefter användes studion av Radiotjänst.





Tekniker för relästationen i Linköping blev ingenjör Helge Johansson, även kallad "ASEA". Här ses han med den första sändarutrustningen. Helge Johansson var anställd vid Tekniska verken i Linköping men fungerade vid sidan därav som radiotekniker till sin bortgång.

ning av studion m. m. I mars 1942 uppstod en mindre eldsvåda i kontrollrummet men studioinredningen skadades dessbättre inte.

Från 1 januari 1944 var Radiotjänst helt utan studioloraler i Linköping. Men provisorisk sändningsservice ordnades från Museet. Wallenbergssalen användes som studio och logerna bakom scenen utnyttjades som kontrollrum. År 1962 togs nya studioloraler i bruk i fastigheten Snickargatan 30 i Linköping. Då anställdes för övrigt författaren till denna skrift i Sveriges radio, som det nya namnet på det statliga svenska radioföretaget blivit. Därmed upphörde ombudsorganisationen. Den sista av radioombuden i Linköping var garnisonsassistent Th. Swedberg. Den 23 november 1971 var det återigen dags för flyttning, denna gång till fastigheten Repslagaregatan 19.

Låt oss inte glömma bort den verksamhet som radioklubben hade från 1 januari till mars månads utgång 1928, då relästationen upphörde med sina sändningar. Många av programmen var egna produktioner. En del sändes enbart över Linköpingssändaren, andra gick även i riksprogrammet.

Författaren K. G. Ossiannilsson läste egna dikter. (5 januari 1928)

Lokalrevyn De surrande sommarflugorna. Medverkande bl. a. Georg Wallgren, Britt Ferhn, Nils Bloom-Harriland alias Östgöta-Jon och Nils Elvin. (5 januari 1928)

Barnprogram — även för rikssändning — med Harry Brogren och barn från Borensberg. (26 januari 1928)

I diktens Östergötland, från Atterbom till Gunnar Hede. Giovanni Lindeberg. (14 februari 1928)

Visor och kupletter ur Linköpingsrevyn Utkiken. Medverkande bl. a. Kalle Larsson, Olle Nilsson, Brita Wohlander, Anna Petersén och Karin Söderström-Svensson. (28 mars 1928)

Innan vi lämnar verksamheten vid relästationen i Linköping är det angeläget att nämna den person som under alla år fungerade som tekniker — nämligen ingenjör Helge Johansson. Han hörde till amatörbyggarna när radion började. När Linköpings radioklubb bildades var han med och det var också han som fick uppdraget att bygga upp reläsändaren 1925. När denna sändare upphörde blev Helge Johansson frilanstekniker för Radiotjänst och sedermera för Sveriges radio. När han drabbades av sjukdom i början av år 1968 och tvingades sluta som tekniker, hade han varit i radions tjänst i Linköping i sammanlagt 43 år. Helge Johansson avled i juli 1968.

Sändningsjournal

berättar om programmen

I Linköpings radioklubbs årsberättelse för 1930 framhåller programchefen att förhållandet mellan Radiotjänst och klubben försämrats. Stockholm visar en benägenhet att "tysta landsortens röst i etern", heter det i berättelsen. Riksprogramchefen Julius Rabe hade skrivit till klubben och framhållit att kontrollen över de "förmågor" som släpptes fram till mikrofonen måste skärpas. Man ville med andra ord öka kraven på dem som medverkade. Bakgrunden var att man vid den här tidpunkten ansåg sig ha god tillgång på förstklassiga föredragshållare, artister m.m. i Stockholm, Göteborg, Malmö, Uppsala och Lund och att man därför inte behövde använda sig av personer t ex i Linköping, som enligt Radiotjänst inte var av samma klass. Denna skrivelse väckte förbittring i radioklubben i Linköping och man besvarade brevet. Detta ledde till att Radiotjänst lovade att sända ut en kommitté till "landsorten" för att testa både föreslagna program och de personer som skulle medverka.

Att man fann programresurserna i Linköping och Östergötland acceptabla framgår av den verksamhet som radioklubben bedrev sedan reläsändaren tystnat. Här ett axplock.

Oscar Olsson — Olsson med skägget — lektor i svenska och historia vid Folkskoleseminariet i Linköping 1919—43, inleder en serie kallad ABF:s halvtimme. (2 april 1928)

Nicodemus Tessin d.y. — ett 200-årsminne. Andreas Lindblom gör radio-debut. (10 april 1928).

Försök med skolradio. Det handlade om Erik Axel Karlfeldt. (23 april 1928).

Cykeltävlingen Vättern runt (ej att förväxla med nutidens arrangemang med samma namn) refererades. (15 juli 1928).



Sven Jerring var redan etablerad radioman när han i juli 1928 inledde den populära serien Farbror Sven och Efraim Alexander. Hans partner var Åke Liljeson i Motala. Här ses de två när de återupplivade gamla minnen på Motala stadshotell 1966.

Farbror Sven och Efraim Alexander inleddes. Förutom Sven Jerring deltog Motalabon Åke Liljeson. (15 juli 1928).

Kvällsandakt från Linköpings domkyrka. (20 december 1928).

Kapten Einar Lundborg inledde en programserie med rubriken En dag vid Tredje flygkåren på Malmslätt. (5 januari 1929).

Dragspelsmusik av Anna-Stina Frey. (8 februari 1929).

Högmässan från Linköpings domkyrka. (10 februari 1929).

Långfärder på cykel — ett barnprogram av Adolf Laurin. (15 juni 1929)

Östgötaprogram i riksradien under medverkan av grevinnan Alice Trolle, Domkyrkokören i Linköping, sångaren Nils Löberg från Norrköping och apotekare M. Lundkvist från Skänninge som läste dikter av Berit Spong, Gunnar Hede och Verner von Heidenstam. (16 juni 1929).

Under tiden från 1 juli 1929 till hösten 1937 finns inga journaler bevarade för radioverksamheten i Linköping. Men det är känt att många jordbruksprogram liksom föredragsserier producerades i Linköpingsstudion för sändning direkt i riksprogrammet. Dessutom utnyttjades studion för kringresande underhållningsartister och kulturpersoner i övrigt, som medverkade i radions riksprogram. Det producerades också en lång rad gudstjänster i olika kyrkor i Östergötland med teknisk personal från Linköping.

Från den 5 oktober 1937 finns alla programproduktioner i Linköpingsstudion journalförda. Denna journal, som förts av ingenjör Helge Johansson, inleds med dragspelsmusik av Egiel Bohr. Denne musiker skulle komma att medverka många gånger under de följande årtiondena. Program nummer två i journalen är en uppläsning av författaren och konstnären Waldemar Bernhard.

Den 18 oktober 1937 inledde dåvarande överstelöjtnanten Bertil Ugglas sina morgongymnastikprogram. Innan årets slut sändes dessa program 46 gånger. Den 28 och 29 oktober 1938 producerades dessa mycket populära Uggla-program, 25 stycken avsnitt, i Linköpingsstudion. Tidigare under hösten 1938 vikarierade gymnastikdirektör Ragnar Skarfors i Linköping som ledare av morgongymnastiken i radio. Överstelöjtnant Ugglan flyttade till Stockholm men återkom tydligen 1943 för att återuppta sina radioprogram. Under 1937 finner man i sändningsjournalen även bl a skådespelaren Manne Grünberger och författaren Olle Hedberg. Linköpingsstudion utnyttjades mycket flitigt även under 1938. På årets första dag predikade biskop Tor Andrae i radions högmässa från domkyrkan. Den 29 januari talade biskop Andrae om Swedenborg i ett halvtimmelångt program. Detta var det sista program som David Hedegård fungerade som programledare i Linköping.



Egiel Bohr



Bertil Ugglan

Han efterträddes av rektor Thord Lindell. Under januari 1938 gjordes för första gången i Linköping en programupptagning på stålband. Det var ett inslag i Dagens eko. Bland långväga gäster i Linköpingsstudion detta år märks skådespelarna Holger Löwenadler och Georg Rydeberg. Under följande år medverkade skådespelaren Gabriel Alw flitigt i program från Linköping, bl a med Dagens dikt. Den 22 december 1939 var det radiodebut för hemkonsulenten Rut Wallenstein (Jaeger). I sändningsjournalen för 1940 finner man bl a chefredaktör Rolf Edberg, professor Axel Romdahl och friherrinnan Louise Adelswärd. Forskningsresanden Sten Bergman hälsade på i Linköpingsstudion den 5 mars 1941 och pratade i skolradion om nya Guinea. Författaren Jarl Hemmer från Finland läste egna dikter den 29 november 1942.

Under de följande åren — fram till det Linköpingsstudions journal upphör — finner man många kända och intressanta namn bland de medverkande. Ove Hassler, Gunnar Hoffsten, Bertil Wahlin, Sigurd Wallén, Gösta Knutsson, Nils Gobom, Gustaf Smith, Bengt Cnattingius, Henrik Hahr, Sven Lindhagen, Torsten Ysander, Lars-Gösta Skogh, Nils Annerud, Folke Olhagen, Folke Walder, Eric Lundkvist, Anna Flygare-Stenhammar, Bo Giertz, Carl Hamilton och många många andra. Till de redan tidigare "etablerade" radiopratarerna som återkom dessa och följande år hörde Giovanni Lindeberg, Tor Andrae, K.G. Ossannilsson och Waldemar Bernhard och till Underhållarna bl a Egiel Bohrn.

Gustaf Bergers sändare startade 1924

Som framgått av det tidigare startade Radiotjänst 1 januari 1925 och den 3 juni samma år togs Linköpings radioklubb s relästation i bruk. Men redan året innan — sommaren 1924 — fanns en radiosändare i Linköping. Det var Gustaf Berger, radiointresserad ung man, som i sitt hem i huset Hunnebergsgatan 18 bedrev utsändning av radio. Han flyttade senare samma år till huset Bergdalsgatan 8 där sändningarna fortsatte och pågick intill den tid då Linköpings radioklubb s sändare började sin verksamhet. Om sitt radiointresse och sina sändarstationer berättade Gustaf Berger så här.

”Mitt radiointresse väcktes av en artikel i tidskriften Vetenskapen och livet 1923. I denna beskrevs en kristallmottagare som var så liten att den fick plats i en plånbok. Senare införde också tidskriften beskrivningar på hur man byggde större radioapparater. I en tysk teknisk tidskrift fann jag också beskrivningar på sändare, med ritningar och kopplingsanvisningar. Min mor var omtänksam nog att ge mig pengar så att jag kunde köpa de grejor som behövdes. Till en början begrep jag ingenting och detta retade mig. Jag skulle till varje pris klara svårigheterna, tänkte jag.

Redan under den tid jag byggde min kristallmottagare hade jag fått kontakt med andra radioamatörer här i Linköping. Vi bytte erfarenheter och snart var vi ett helt gäng som sysslade med apparatbyggen. Jag tyckte att allt gick bra. De mottagare jag byggde fungerade även om de alltid var mycket känsliga för störningar. Men det var ju alla radioapparater på den tiden. En dag tänkte jag — om jag kan ta in andra sändare i min mottagare, då borde jag också kunna bygga en egen sändare som fungerade.

Jag bodde tillsammans med min mor i huset Hunnebergsgatan 18. Där inrättade jag min första sändarstation. Jag fick tillstånd av kungen redan i februari månad, men inte förrän på sommaren kunde jag börja mina sändningsförsök.

Sjelva sändareapparaten hade jag i köket och i ett rum ovanför inredde jag en studio med en mycket enkel mikrofon. Det mesta var hemgjort men mikrofonen, den hade jag köpt på postorder från Tyskland. Min mor tyckte kanske att det blev besvärligt med alla trådar och andra grejor som jag spred omkring mig, men hon var förstående och grälade aldrig. Det hände ibland, när jag hade amatörunderhållare med i sändningarna, att hon kokade kaffe och bjöd oss alla på. På något sätt var det en typ av Frukostklubben, även om det mest var kvällar och nätter som sändaren användes.

Under första tiden spelade jag grammofon framför mikrofonen och musiken gick ut med min sändare. Jag vet att många lyssnade. Någon gång anmälde jag helt blygsamt i mikrofonen varifrån sändningen kom. Det ledde till att många lyssnande radioamatörer skrev och framförde synpunkter på både sändningens kvalitet och på programmet. Det är klart, jag hade inte särskilt många grammofonskivor och därför blev det idel upprepningar, kväll efter kväll.

Men jag fick snart besök i studion och bland de första som kom var en yngling som hette Nils Bloom, han tog sig senare namnet Harriland. Nils spelade dragspel och sjöng och han blev min första artist. I sitt sällskap hade han också andra som kunde sjunga och spela eller berätta roliga historier. Snart



Radiopionjären Gustaf Berger, som byggde sin första sändare långt innan Radiotjänst skapades.



Linköping första radio-underhållare, Nils Bloom-Harriland, spelade dragspel och sjöng i de Bergerska sändningarna.

*I det här huset —
Bergdalsgatan 8 —
fanns 1924 Gustaf
Bergers radiosända-
re.*



var det en hel grupp och tillsammans komponerade vi program som sändes ut i etern. Och brevskrivandet fortsatte. Vi fick nästan alltid beröm för våra sändningar.

På hösten 1924 flyttade min mor och jag till huset Bergdalsgatan 8. Nu fick jag bättre förutsättningar än tidigare att skicka ut radioprogram. Jag reste en lång mast i sluttningen nedanför där vattentornet nu ligger. I ett litet uthus fick jag hålla till med mina apparater och jag inredde också en liten studio. Jag hade fått tillstånd till en 500-wattsändare men hade inte råd att bygga en så stor anläggning. Det blev en 100 watts sändare. Sändningarna kunde fortsätta efter ett kort uppehåll under flyttningen.

Bland de första som medverkade i programmet i den nya sändaren var självklart Nils Bloom-Harriland. Han var vid det här laget en garvad radioartist. Många andra sångare och musikanter medverkade och bland de som jag minns var en fru Nauman, som spelade piano. Jag hade nämligen skaffat ett sådant instrument till studion. Vidare kom folk från Arbisteatern och sådana som brukade framträda i amatörrevyer, alla var lika välkomna. Alla som kunde något i underhållningsväg utnyttjade jag i sändningarna. Jag behövde inte betala några gager, det räckte med att de fick en kopp kaffe med dopp. Min mor fortsatte med detta slag av service även sedan vi kommit till Bergdalen. En del nya skivor hade också anskaffats och koltrådsmikrofonen hade sin givna plats framför tratten till vevgrammofonen.

Det hände ofta att jag hade publik i studion och det hela liknade mer och mer Sigge Fürsts Frukostklubben. Jag fick allt fler brev från lyssnare. De kom framförallt från Östergötland, men även från Småland, Västergötland, Närke och Sörmland. Brevskrivarna hade önskemål. De mest blygsamma önskade sig en viss grammofonskiva, kanske med en viss musikanter eller sångare. Det var ganska lätt att ordna även om jag inte hade några inkomster på stationen. Men det hände också att man ville höra den tidens stora underhållningsartister eller, som många brevskrivare, en teaterpjäs eller en gudstjänst. Jag hade inga möjligheter att tillmötesgå sådana önskemål.

Det var från början planerat att min sändare skulle bli reläsändare för Linköping men radioklubben ändrade sig. Då hade det redan dragits ledningar till Bergdalen från Telegrafverket inne i staden. Dessa ledningar utnyttjades aldrig. Klubben satsade på en sändare i Ångcentralen. När denna började sina sändningar i juni 1925, upphörde jag med mina sändningar. Det var många bland lyssnarna som skrev brev om detta. De ville att jag skulle fortsätta sändningarna, men det gick inte. Jag stängde sändaren och ägnade mig åt annat.”

Under nästan ett år före relästationens sändningar från Linköping hade alltså Gustaf Bergers sändare varit i funktion. Han hade vunnit mycken erfarenhet som skulle ha kommit till nytta i radioklubbens verksamhet om man fullföljt planerna att köpa den Bergerska sändaren istället för att anlägga en ny. Men det hade uppstått en del motsättningar som inte kunde överbyggas och så blev det som det blev.

Under 1924 bildades ett bolag i Linköping med namnet AB Rundradio. Delägare var Gustaf Berger, Ivar Pettersson, Ragnar Danielsson, Henry Pettersson och Ruben Wennerström. Företaget sålde radioapparater samt utrustning i övrigt, speciellt för amatörbyggare. Företaget blev inte långlivat. När man i Stockholm skulle starta ett riksradioföretag, då ville man kalla detta för just AB Rundradio. Företaget i Linköping med detta namn fick en skrivelse med en framställning om att få överta firmanamnet, men svaret blev negativt. Då valde man i Stockholm namnet AB Radiotjänst.

När man skriver radiohistoria i Linköping kan man omöjligt förbigå Gustaf Berger. Vid sidan av sysslandet med radio var han länge anställd vid Saabs flygdivision där han bl. a. gjorde en del uppfinningar. En av dessa förslagsbelönades.

Fram till sin bortgång i oktober 1980 var Gustaf Berger verksam som registrerad kortvågsamatör. Han hade genom detta kontakter med radioamatörer över hela Europa.

På kvällen när jag infann mig till studion i Grand Hotel vid S:t Larsgatan fick jag en lindrig chock. Där stod visserligen ett mycket bra instrument men rummet där det stod, var minst sagt underligt. Väggarna var klädda med grå säckväv från golv till tak. Jag frågade inte varför men ingenjör Johansson läste tydligen mina tankar. Han förklarade att det var för akustikens skull. Det fick inte uppstå några ekon.

Chock nummer två fick jag då jag satte mig vid pianot. Jag kunde inte känna igen mitt spel. Det lät träaktigt och dovt. Jag tänkte att det här musikprogrammet skulle inte bli särskilt lyckat. Men ingenjör Johansson tröstade mig. Det skulle säkert bli fint. Jag fick tillfälle att vänja mig vid pianot innan programmet skulle börja.

På ett tecken från kontrollrummet började jag spela. Jag hade valt fyra stycken av Chopin. Först Nocturne i f-moll, en vals i Gess-dur, den poetiska etyden i Ass-dur och sist den "svarta etyden". Jag spelade igenom programmet och tyckte hela tiden att det lät förskräckligt. Det här kan då ingen människa njuta av, tänkte jag.

När den sista tonen förklingat, om man nu kunde tala om klang i detta trista rum, gläntade ingenjör Johansson på dörren och meddelade med en teatervisning att några lyssnare hade ringt och ville höra ett extranummer. Jag tyckte det var underligt alltsammans men fann mig i situationen. Det är

klart, ville man höra mera så skulle man få det. Jag spelade ett extranummer och därmed var programmet slut.

Tidningarna skrev mycket vackert om mitt pianoprogram i radio och allt var frid och fröjd. Jag tänkte att det skulle bli fler tillfällen att spela i radio, men på grund av sjukdom blev det ingenting av. Detta första radioframträdande blev också mitt sista", berättar Carin Isacson.

Men det blev alltså ytterligare ett tillfälle för Carin Isacson att spela i radio. I regionalprogrammet 47 år senare fick hon tillfälle att återigen spela Chopin för radiolyssnarna, som säkerligen var betydligt fler den gången.



Carin Isacson vid pianot 1973, nära 40 år efter sin radiodebut i Linköpings relästations sändning.

Folkungabrunnens avtäckning radiofiasko

Veckorna före julen 1927 rådde festyra i Linköping. Julförberedelserna gjorde sitt till, men det som främst kom förväntningarna att spännas till gränsen för det olidliga, det var den stundande invigningen av Folkungabrunnen. Till denna begivenhet skulle inte endast den berömde skulptören Carl Milles själv komma utan också den som inspirerat till konstverket, Verner von Heidenstam. Uppsättningen av brunnen hade tagit lång tid och inga utomstående hade tillträde till den väl kringgårdade arbetsplatsen. Visst hade man sett skissen till brunnen, men hur skulle det färdiga konstverket bli?

Det var inte endast kommitterade i staden, och alla övriga som styrde med invigningshögtiden, som var strängt upptagna inför invigningen den 12 december 1927. Även ledningen för radioklubben hade sitt att bestyra. Hela festprogrammet skulle direktsändas inte endast över reläsändaren i Linköping utan också över Norrköpingsändaren och rikssändaren i Motala. Ingenjör Helge Johansson var som vanligt ansvarig för de tekniska detaljerna. I veckor hade han planerat detta eldprov för Linköpings egen radiostation. Invigningen eller avtäckandet av Carl Milles Folkungabrunnen skulle ske kl 5 på eftermiddagen.

Redan dagen innan hade Helge Johansson installerat sig i ett av Hushållningssällskapets rum i kvarteret Apoteket, omedelbart ovanför Sahlströms bokhandel. Tidigt på invigningsdagens morgon drogs ledningar till en mikrofon vid den estrad, där invigningstalaren skulle stå. Dessa ledningar hängdes upp i de stolpar som satts upp för marshallerna. Det var nämligen rätt mörkt på torget och enbart gaslågorna från torgbelysningen kunde inte skingra decembermörkret. Helge Johansson gladdes åt att ha sluppit sätta upp egna stolpar för radioledningen.

Det blåste snålt över torget och både gaslågorna och marschallerna flämtade för vinden. Redan före 4 på eftermiddagen började de första åskådarna samlas i den flaggprydda och feststämnda inre delen av staden. Alla hade ett mål — Stora torget. Där började redan ett och annat hända. En grupp fackelbärande soldater marscherade in och fattade posto kring brunnen. Polisen hade dessförinnan stängt av nästan hela torget. Stora skaror ungdomar från skolorna i staden kom också med facklor i händerna och det med blå skynken övertäckta konstverket hade fått en effektiv vakt.

Omedelbart före kl 5 började klockorna i stadens kyrkor ringa och när de tystnat hade också de särskilt inbjudna anlänt till platsen framför Rådhuset. De båda grenadjärregementenas musikkårer spelade under ledning av musikdirektör Nils Lundberg. Efter en festmarsch markerade en hornstöt att det var dags för avtäckning av konstverket. Landshövding Eric Trolle höll festtalet och detta mångfaldigades genom de högtalare som placerats ut kring torget.

Även radiolyssnarna hörde både preludierna till festen och inledningen av landshövdingens tal, men plötsligt blev det tyst i hörlurar och högtalare hos



Radioveteranen Helge Johansson i kontrollrummet på Linköpings museum.



Här visas den enda (?) bild som togs i samband med avtäckningen av Folkungabrunnen i Linköping den 12 december 1927. Framför konstverket ses fr. v. kapten Henric Westman, professor Karl Gustav Westman, bankdirektör Herman Samuelsson, ingenjör Alf Samson, professor Carl Milles, författaren Verner von Heidenstam, landshövding Eric Trolle, redaktör Carl Sköld, dr Carl Sederblad, dr Nils Gobom och redaktör John Hanzen. (Bilderna tillhör Östergötlands läns museum).

de många som föredragit att stanna hemma, istället för att söka sig till Stora torget i Linköping. Det blev ett avbrott i sändningen. Många tänkte kanske att ljudet skulle återkomma, men så blev inte fallet.

Vid sina apparater i det tillfälliga sändarrummet satt Helge Johansson och sökte i förtvivlan efter fel. När han förstod att det inte kunde vara sändaren som krånglade, började han förstå. Det hade blivit kortslutning i ledningen till mikrofonen. Han sprang ut och tittade, men allt såg ut som om ingenting hade hänt. Det som skulle ha blivit en pampig direktsändning från Stora torget i Linköping, det blev ett snöpligt radiofiasko.

När Helge Johansson samma kväll tog ner ledningarna upptäckte han felet. Plåthylsan på en av marshallerna hade skavt av isoleringen på lednings-tråden. Detta var vad som inte skulle få hända, men det skedde beroende på att marshallerna skakade på sina pålar i den smått bygda vinden.

Radiolyssnarna gick alltså miste om slutet av landshövding Trolles pampiga festtal. Detta riktades framförallt till Carl Milles men också till Verner von Heidenstam, som gett inspirationen till konstverket.

Båda hedrade invigningen med sin närvaro. Folkungabrunnen överlämnades så till staden.

Efteråt tog landshövdingens maka, grevinnan Alice Trolle, till orda och med ett kort tal bjöd hon tackselset att falla. När detta skedde hade hon fått sällskap på podiet av Carl Milles och Verner von Heidenstam, som hyllades med starka applåder. När det blå skyuket avlägsnats steg ett sus av beundran från mängden av åskådare runt torget. Men ingenting av detta gick ut i etern.

Linköpings sångarförbund sjöng Stenhammars Sverige och landshövding Trolle utbringade ett leve för fosterlandet. Därefter var tidpunkten inne för stadsfullmäktiges ordförande dr Carl Sederblad att på stadens vägnar ta emot konstverket. Han tackade donatorer, konstnären Milles och författaren till Folkungaträdet, von Heidenstam. Festligheten på torget avslutades med att domprost Sven Carlsson förrättade bön och unisont sjöngs Vår Gud är oss en väldig borg. Avspärrningen upphävdes och allmänheten kunde se stadens nya konstverk på nära håll.

Vid en middag på Frimurarehotellet senare på kvällen talade både Carl Milles och Verner von Heidenstam. Ett 100-tal personer deltog i middagen.

Ett par dagar efter avtäckningen av Folkungabrunnen klagade en "medborgare" i staden över det våldsamma slöseriet med vatten. Det föranledde en representant för staden att förklara att det var samma vatten som cirkulerade runt i brunnen. Pumpanordningen drog för omkring 20 öre elström i timmen och med tanke på att staden ägde elektricitetsverket var utgiften så gott som ingen.



Algot Pettersson betraktar sin radiolicens med nummer 3000, som hänger inom glas och ram på väggen i lägenheten i Linköping.

Thorn i planerna. Det fanns ingen i bygden som visste något om radio, men en dag hittade jag en annons i Dagens Nyheter. Det var en engelsk firma som ville sälja material för tillverkning av radioapparater. Jag skrev och fick en katalog — på engelska. Ingen av oss kunde förstå språket. Jag gick till pastor Sundberg i Heda och visade honom katalogen. Han hade ingen hjälp att ge, kunde heller inte engelska, men gav mig rådet att besöka kyrkoherde Wittenkrona i Rök.

Jag tog min katalog och åkte till Röks prästgård. Kyrkoherden tog vänligt emot mig och tittade på katalogen. Tyvärr, han kunde inte själv översätta men lovade att ordna det hela. En god vän till honom brukade klara av sådana saker. Efter ett par veckor var det hela klart. Större delen av radiokatalogen var översatt till svenska. Jag kände mig verkligen lycklig och framförallt var jag glad över att katalogen innehöll ett kopplingschema som var mycket enkelt att förstå. Vi rekvirerade de grejor som behövdes och började bygga den första radioapparaten.

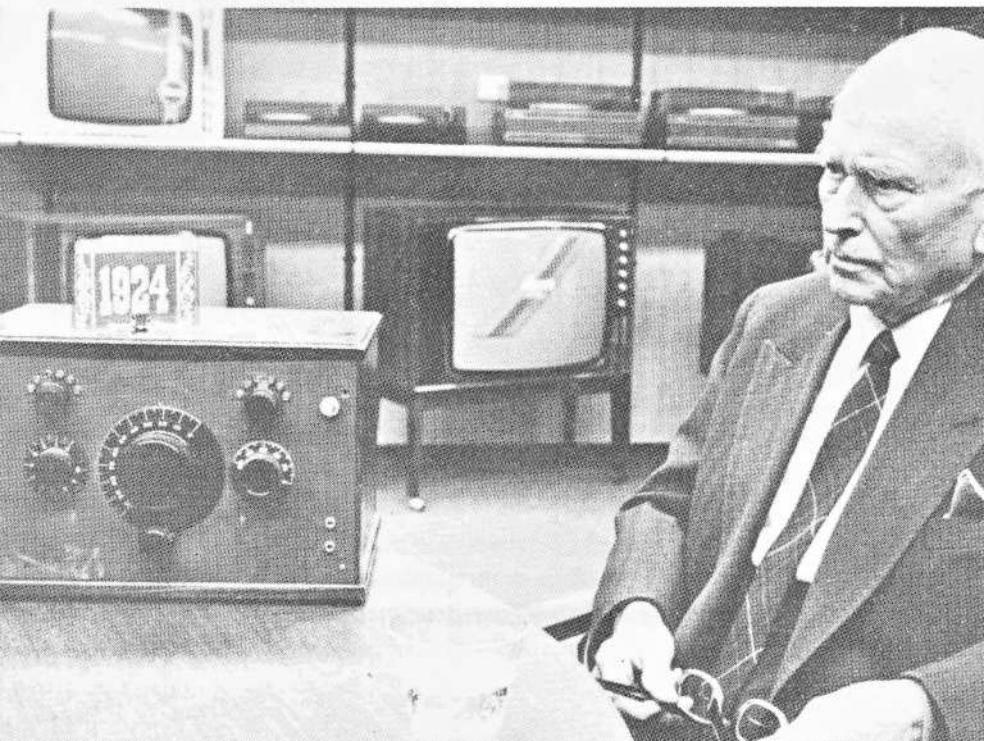
Det visade sig vara betydligt svårare att tillverka en radiomottagare än vi trott och det blev ett segt arbete. Kvällar och nätter anslogs till våra experi-

ment. Dagarna kunde man inte sätta av för sådan sysselsättning på den tiden. Då skulle man arbeta med nyttigare saker.

Vi höll till hemma hos mig. I rummet fanns en klocka som tickade rätt kraftigt och dessutom markerade timmarna med dånande slag. En kväll när vi höll på att försöka lyssna oss fram till något som kunde vara en radiosändning någonstans ifrån utropade en av mina kamrater: — Stäng av klockfan, jag hör något! Det var riktigt, vi kunde få in musik på radioapparaten. Så småningom byggde vi varsin mottagare och tävlade sinsemellan om vem som hade den bästa mottagningen.

Nu gällde det att skaffa radiolicens, annars riskerade man att få besök av länsmannen. Jag tog kontakt med Holstensson i Motala, han som startade Luxor. Jag fick rådet att skriva till Telegrafstyrelsen och följde också rådet. Efter en del skrivelser fick jag min radiolicens. Den har nummer 3.000. Händelsen bedömdes så remarkabel att Östgöta-Bladet skrev om det i sina spalter. Nu fick alltså hela bygden veta sanningen.

Det var till Axel Holstensson som Algot Pettersson vände sig när han ville veta något om radio. Axel Holstensson startade Luxor och ses här vid företagets 50-årsjubileum med en av 1924 års radiomottagare.



Några dagar efter det tidningen berättat om min radiolicens fick jag besök av en av bygdens s.k. skvallertanter. Hon var mycket upprörd och frågade om det var sant att jag på min apparat kunde höra vad de sade på kafferep och symöten i bygden. Jag förklarade att om jag säkert visste var man höll till, då kunde jag vända antennen i den riktningen och hur tydligt som helst höra vad som sades när bygdens kvinnor var samlade. Det blev inte mycket sagt vid kafferepen kring Heda de närmaste veckorna, innan de förstod att jag överdrivit min radioapparats tekniska möjligheter.”



— Hör du nåt?

— Nä, men jag tycker jag blivit varmare om fötterna.

Radiohistoria med poänger i Norrköping

Den 4 februari 1924 bildades Norrköpings radioklubb. Klubbens tillkomst betraktades inte som någon sensationell händelse och referaten i stadens tidningar publicerades i stort sett på notisplats. Situationen liksom bakgrunden var ungefär densamma i Norrköping som i Linköping; det fanns mängder av amatörbyggare och dessa terroriserade varandra med återkoppling. Klubbens uppgift var i första hand att komma tillrätta med dessa störningar. Senare kom som en naturlig följd inom klubben kraven på att skapa en relästation för Norrköping.

Några namn, publicerade i samband med radioklubbens årsmöte i april 1924, kan vara av intresse att nämna. I styrelsen fanns ingenjör T. Nilsson, lektor Olaf Eriksson, disponent E. Gustafsson, fabrikör G Karlsson, redaktör Viggo Loos, telekontrollör K.A. Sundberg samt en person vid namn O. Vallsten. Av dessa kom Viggo Loos att spela samma roll i Norrköping som redaktör Adolf Laurin spelade i Linköpings radioklubb. Det var dessa två herrars röst man hörde när programmen skulle annonseras på och av.

Norrköpings radioklubb anordnade demonstration av radioutrustning, bl.a. vid ett extra medlemsmöte den 25 februari 1924 och nästa gång det hände något var den 8 april samma år. Då anordnades en demonstrationssändning på Tyska torget. Medverkande var en turnerande grupp med sändare och mottagare. I sändningen — som anordnades kl 6 på eftermiddagen — hördes bl.a. föredrag, dagsnyheter från orten och från riket i övrigt, musik och reklam för radioapparater. Det hela utföll rätt hyggligt, enligt vad tidningarna berättade efteråt.

Ett visst stöd från kommunalt håll medverkade till att Norrköping relativt snabbt fick ordning och samordning inom radioområdet. Skolöverstyrelsen hade ingenting emot att man anslog pengar ur Norrköpings läroverks bygg-

nadsfond för anskaffning av radiomottagare i skolan, ett beslut som meddelades i tidningarna den 29 februari 1924. När radioklubben gjorde framställning om att anlägga en relästation skedde också detta med stadens goda minne. Troligen hade man märkt att Linköping redan haft en verklig radioutsändning (den 18 april 1923) och att Linköpings radioklubb bildats redan den 5 december samma år. Det gällde för Norrköping att hävda sig även på radioområdet.

Antalet medlemmar i Norrköpings radioklubb ökade snabbt så snart man började tala om en egen sändarestation. Det gjordes insamlingar för att få pengar till sändaren och på listorna fick man anteckna sig för 10 eller 25 kr. Även om det blev mest "tior" nådde man ett utomordentligt fint resultat. En radioutställning i Stadshuset gav också ett gott netto och radioklubbens styrelse kunde skrida till verket. Sändaranläggningen kostade 7.900 kr. Ett utrymme på Nyborgs Yllefabriks vind togs i anspråk för sändaren och mellan ett par fabriksskorstenar spändes antennen för sändning.

Den 23 mars 1925 gjordes en provsändning. Mikrofonen placerades framför grammofontratten. Följande dag gjordes nya trimningar och den 25 mars gick den första sändningen ut i etern. Den gjordes från Immanuelskyrkan.

Den lyckade första radiosändningen i Norrköping blev omtalad och omskriven av flera skäl. Kvaliteten var god enligt den tidens mått men det var en teknisk malör som gjorde evenemanget känt utanför stadens och länets gränser.

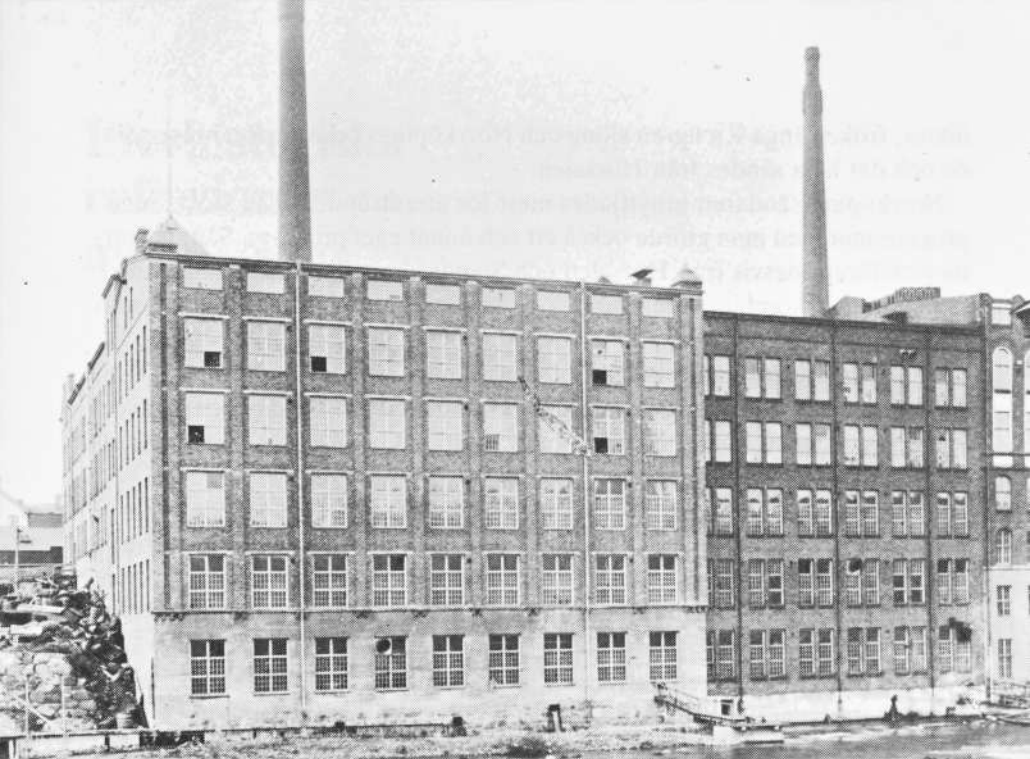
Mitt i prästens predikan hörde radiolyssnarna en späd men fullt tydlig barnaröst:

— Mamma, får jag en smörgås?

Hur det gick till blev det mycket dividerande om. I kyrkan var det ingen annan än barnets mor som hörde bönen om en smörgås. Möjligt märkte även någon av de kringsittande barnrösten. Det hela fick dock sin förklaring.



Viggo Loos



Det var på vinden till Nyborgs yllefabriks byggnad som Norrköpings relästation hade sina lokaler.

Alldeles intill den plats där barnet satt hängde en hörlur för sådana som hörde dåligt. Denna fungerade som en mikrofon och gick ut i etern just i ett ögonblick då prästen gjorde ett kort avbrott i sin predikan.

Först efter den lyckliga premiärsändningen vågade styrelsen för Norrköpings radioklubb ge sig i kast med invigningen av sändaren. Det hastade, inte minst därför att man visste att Linköpingssändaren skulle sända sitt invigningsprogram den 3 juni. Det gällde att vara först. Det blev man också med en sändning den 29 mars 1925. Till detta program inbjöd man Verner von Heidenstam, men denne avböjde.

Radioklubben i Norrköping har inte efterlämnat någon minnesskrift och därför vet vi inte särskilt mycket om dess verksamhet. Det är dock känt att invigningsprogrammet den 29 mars 1925 kl 4.30 eftermiddagen inleddes med tal av överstelöjtnant J. Ekelund. Fru Rasmusson sjöng och bibliotekarie Hjalmar Lundgren läste egna prosa- och poesistycken, fru Laurent spelade piano, banktjänsteman Viking Asklöf sjöng, redaktör Viggo Loos läste egna

dikter, fröken Inga Kjellgren sjöng och Norrköpings orkesterförening spelade och det hela sändes från Hörsalen.

Norrköpingssändaren utnyttjades mest för återutsändning av Stockholmsprogrammet men man gjorde också ett och annat eget program. Sändningarna gick företrädesvis från Hörsalen och Standard hotell. Så småningom fick radioklubben kombinerade klubb- och studiolokaler i Aug. W Svenssons fastighet vid Norra Strömgatan.

Föreståndare för radiostationen i Norrköping var under många år G.S. Karlsson. Han behärskade det tekniska mycket bra och kunde även medverka i olika program. Om sändaren, som var inrymd på Nyborgs vind, berättade han långt senare följande:

— Vi hade fått oss tilldelat telefonnumret 111, något som ställde till med en del trassel. Detta nummer hade nämligen tidigare tillhört en pantlånare som gick under öknamnen Stamp-Pelle. Minst 95 procent av de samtal som kom till kontrollrummet på radion kom från personer som ville belåna ett och annat.

Med tillkomsten av relästationen i Norrköping steg antalet radiolicenser i Norrköpings-området från 100-talet 1923 till drygt 4.000 i september 1925. Televerket övetog så småningom sändaren i Norrköping och den 29 februari 1932 sändes det sista programmet därifrån.

Eterhistoriska reflexioner av intresse

När radion kom till världen var det sparsamt med siare. Ingen gjorde högröstade uttalanden om vad detta nya fenomen skulle komma att betyda för utvecklingen. Ett undantag var Marconi, men hans förutsägelser begränsades till kortsiktiga funderingar. Ingen var djärv nog att påstå, att radion skulle revolutionera vår tillvaro och förändra världsbilden.

Det berättas att indianhövdingen Starka Vargen i juli 1923 inbjöds att tala i radio. Det var en amerikansk station som stod bakom detta experiment — en vågad konfrontation mellan gammalt och nytt. Den gamle indianen inledde sitt anförande med att för sitt folks räkning inmuta äran av att ha varit först när det gällde trådlös kommunikation. Han hänvisade till det indianska systemet med rökpuffar, som man åstadkom genom att täcka över lägerelden och därefter släppa ut röken enligt ett bestämt system. Den hårdare krigaren hade naturligtvis rätt men saknade tekniskt kunnande för att leda påståendet i bevis.

Starka Vargen var alltså den förste indian som talade i radio. Efter inledningen använde han större delen av programtiden åt att förbanna de vita inkräktarna för att de stulit hans och hans förfäders land. Han uppmanade sina röda bröder i söder och norr, öster och väster, att göra uppror och kasta fienderna i havet. Vid denna tidpunkt var det säkert inga indianer som läste rökpuffarnas innebörd men heller inte många som lyssnade på radio. Lyckligtvis, skulle man vilja tillägga. Hade etermedia haft samma genomslagskraft då som i dag, kan det tänkas att det blivit ett stort indianuppror 1923.

Den amerikanska indianhövdingen var inte visionär i annan mening än att han trodde att indianfolken till slut skulle kunna befria sig från det vita oket, som han uttryckte saken. Men det fanns samtidigt personer i USA med högt tekniskt kunnande som visade total brist på visionär förmåga. Till dessa hörde Thomas Alva Edison, glödlampans uppfinnare. Ungefär samtidigt som

Starka Vargen talade i amerikansk radio skrev New York Times att Edisons hjärna var värd 15 miljarder dollars. Man hade kommit fram till denna fantastiska summa genom att värdera vad hans tekniska snille hade betytt i reda pengar. Men i november samma år — tre månader senare — avslöjade den berömde vetenskapsmannen för en medarbetare i samma tidning vad han ansåg om radion, den uppfinning som då just börjat erövra världen.

— Radions främsta betydelse ligger i att den lär gossar att experimentera och tänka.

Edison var visserligen 76 år då han fällde detta yttrande och därmed avslöjade sin brist på visionär förmåga. Till hans försvar kan anföras att han var döv och således aldrig hade hört radio. Det är möjligt att Edison ändrade mening innan han dog 1931. Då hade världen redan upplevt radions väldiga genomslagskraft, inte minst på den politiska propagandans område.

Vill man nämna en svensk visionär på radions område är det framförallt ärkebiskop Nathan Söderblom man tänker på. När den första radiogudstjänsten sändes från Jacobs kyrka i Stockholm julen 1923 väckte detta stor uppmärksamhet även om antalet lyssnare inte var särskilt stort vid den tiden. Det höjdes omedelbart kritiska röster. Några präster menade att det var en profanering av Guds ord om man sände ut det kristna budskapet via radio.

Även till ärkebiskopens öron kom kritiken mot kyrkan i radio. Men Nathan Söderblom behövde ingen betänketid för att ta ställning. Han såg klart vilken betydelse radion skulle komma att få för spridandet av evangeliet och den 28 februari 1924 uttalade han sin välsignelse över det nya som kommit. Ärkebiskopen menade att det inte är alla förunnat att ha en kyrka inom räckhåll. Gamla och sjuka kan inte ta sig till Guds hus. Många som sällan eller aldrig kan nås av kyrkans utsträckta hand kommer att få gudstjänsten i sina hörlurar eller i högtalaren. Detta nya redskap i kyrkans tjänst måste hälsas med glädje, menade ärkebiskop Nathan Söderblom och därmed tystnade kritiken mot Guds ord i radio.

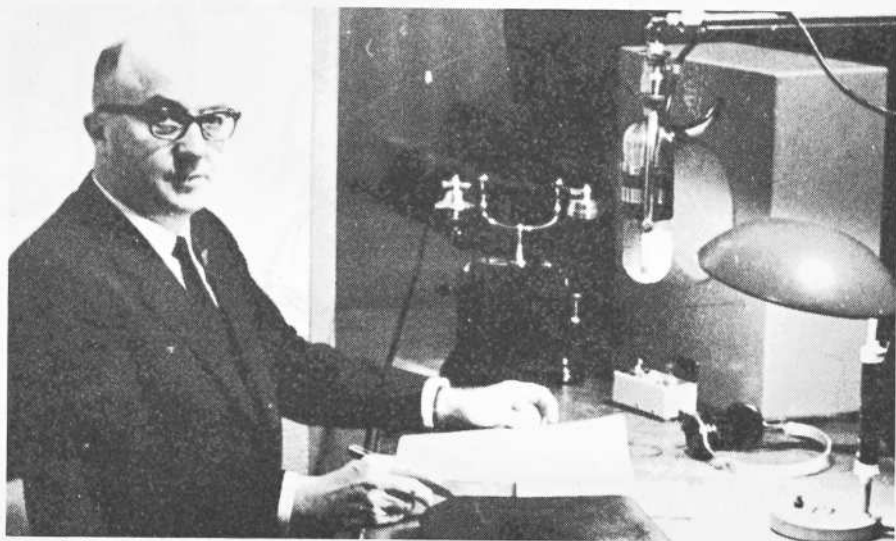
Bilder till Linköpings radiokrönika



En av logerna bakom Wallenbergssalens scen tjänade ofta som radiostudio. Här är det soldathemsföreståndare Sven Hultgårdh som intervjuas av Otto Cantzler. I förgrunden Helge Johansson med sin Maihak.



Gunnar Rydebach medverkade i många radioprogram från Linköping men också i sändningar från Stockholm. Ofta spelade han egna kompositioner men var annars mycket mångsidig i sitt musikutövande.



Landshövding Per Eckerberg — som under lång tid var ordförande i Sveriges radios styrelse — talade ofta i radio från Linköping. Här ses han i en sändning från Wallbergssalen.

Det var en gång

”Scenen är ett varmt, ombonat och hemtrevligt rum hos en av våra radioamatörer i Linköping. På bordet framför divanen står trelampsmotagaren inkopplad och färdig att ta in broadcastingstationerna. Ägaren gör med kärleksfull hand de sista justeringarna på batterikontakterna och vrider lite på rattarna, allt under det att han mumlar ’Aberdeen, Glasgow, Newcastle, förbannade Karlsborg’ osv osv. Punschen är kall och monolets Licenia smakar ovanligt bra. Välmående och behagligt sjunka vi tillbaka i de mjuka kuddarna för att när programtiden är inne sätta på oss lurarna och lyssna till Pajazzo’s uppförande på Glasgowoperan.

Så ser det ut i våra dagar i flera Linköpingshem. Rundradion har vuxit fram med oanad fart och den oinvigde gör sig näppeligen en föreställning om dess stora utbredning och många utövare, förrän han fått hörluren på sig . . . ty så snart denna trycker över hjässan blir det annat liv i det lugna rummet, där luften annars står still med cigarrök och julgransdoft.”

Så skrev redaktör Fredrik Sterner i Östgöta Correspondenten den 5 januari 1924. Linköping och Östergötland hade just upplevt den första radio-julen och beskrivningen från ett hem i staden, med samling kring radioapparaten, är säkert tagen på kornet, även om det inte i alla hem fanns mjuka soffor, punsch och cigarrer.